

Tartu Riiklik Ülikool
Üldajaloo Kateder

Hiina
revolutsioon
1911-1913
Diplomitöö

Töö koostaja:

H. Kirss

Töö juhendaja:

dots. Konks

Tartu 1959

Essõna

Hiina rahval on tulnud minevikus pida-
da raskest võitlusest oma vabaduse ja sõltu-
matuse eest. Üheks vedamaks leheküljeks selles
võitluses on 1911-1913. a. revolutsioon, mis kuku-
tas vihatud mandäni dünastia ja sehtestas
Hiinas vabariigi.

Käesoleva töö eemärgius ongi näidata
1911-1913. a. revolutsiooni puhkenise paratamatust
ja revolutsiooni särke ning tulemusi. Töö koos-
neb neljast peatükist, essõnast ja lõppsõnast
ning kasutatud kirjanduse nimestist.

Esimese peatüki eemärgius on anda
ülevaade Hiina majanduslinest ja sotsiaal-
sest struktuurist XIX sajandi lõpul ja XV
sajandi algul; näidata, millised tegurid
viisid paratamatult revolutsiooni puhke-
misele.

Teises peatükis antakse ülevaade revo-
lutsiooni alguse, leviku ning monarkhia

languse kohta. Alguel isoleerustatakse ülestõusu koldeid ja siis juba ülestõusu provintside ning kodusõda Põhja- ja Lõuna-Hiina vahel. Kõnes ullega kerkib esile Juan Ši-kai, kes oli Põhja-Hiina liberaalne kodanlus erindeja. Samal ajal moodustatakse Nankingis revolutsiooniline vabariiklik valitsus ja nii algavad läbirääkimised Pekingi ja Nankingi valitsuse vahel. Peatüki lõpus isoleerustatakse ka monarhia lõpliku likvideerimist ning Sun Jat-seni loobumist presidendist kohast.

Kolmandas peatükis käsitletakse välisriikide interventsiooni Hiinasse, alguj et revolutsiooni esimestest päevadest peale kuulutasid nad välja „neutralitudi“. Töö käigus selgub aga välisriikide tõeline poliitika.

Neljandas peatükis näidatakse liberaalse kodanluse ja surfeodaalide sõjalise diktatuuri kujunemist ning Juan Ši-kai ora selles. 1913. a. puhkenud „teine revolutsioon“ lõppes samuti kaotusega, kuna põhiliselt toimus see vaid sõjaväelaste ja

ei kaaranud kaasa lainu rahvahulki.

Lõppsonas tehakse kokkuvõtte revolutsiooni tähtsust, tulemustest ning lüüasaamise põhjustest.

Revolutsiooni kõigi küsimuste lahendamisel oli hindamatuks abies V. I. Lenini ja Mao Tse-tungi tööd, kelle siukohtadest ongi lähtutud neis küsimustes.

Töö kirjutanisel oli võimalus kasutada järgmisi allikmaterjale: Dokumene suuceuu b Tšuxue o roeygapembennou nepelopome b Kuma 1911-1913 z., „Uzbecuua M M D“, „Kumaičekar peborouyua 1911zoga (npeguciovue A. Ubrua), „Kpaenouü Apeub“, misandrid materjale revolutsiooni küsimuste lahendamisel; viimane neist sisaldas häid materjale väliriikide interventsiooni küsimuse kohta. Statistiliste materjalide kogumid: Memopua ekonoumeekoro pazkumua Kuma 1840-1948, sisaldas rikkalikult andmeid Kiina majandusliku olukorra kohta XIX saj. lõpul ja XX saj. algul.

Põhiteotena on töös kasutatud E. A. Belovi, Li Lu, G. I. Jpimovi, M. I. Gladkovi, N. G. Lenini, I. Jermasovi, Ku Fen jt. töid.

E. A. Belovi töö „Peborouyua 1911-1913zoga b Kuma“ on hinnatar just rikkaliku mater-

jali poolest. Töö kirjutanisel on ta kasutanud
Hiina allinaid, mis annab tööle kaunis suure
väärtuse. Pundusena tõrkab silma laiaulatus-
liku perspektiivi pundumine, ta kaldub tihti
üksikasjadesse, kuid üldiselt see ei vähenda
töö väärtust. Li Lu oma töö „Трагическая
манья Кумар в период революции 1911 года“
kirjeldab peamiselt poliitiliste sündmuste käi-
mu, pundub aga sotsiaal-majanduslike küsi-
miste käsitlemine laiemas ulatuses. J. E. Yfi-
mori töö „Определенно и определенно человек
Кумар“ on hästi kirjutatud, kuid ta on
ilmselgelt 1951. a. ja seega on mõned sisukohad
vananenud. Fan Ven-lani töö „Глобал человек
Кумар“ on kirjutatud tihedalt, sama võib
öelda ka M. J. Pladkovi töö „Определенно
человек Кумар“ kohta. Teatava kriitikaga peab suhtuma
J. Jermasovi tööle „Валгус Китая Кожал“, mis
kannab teataval määral populaarteadus-
likku iseloomu ja siin esitatud statistilise
materjali peab suhtuma kriitikaga. Hu
Teni töö „Архивная информация
о Кумаре“ annab ülevaate välisriiki-
de agressioonist Hiinasse.

Peale ülpoolnimetatud tööde on kasutatud

veel H. Antonovi, Yang King-sungi, d. V. Simonovskaja
jt. autorite töid, mis käsitlevad Hiina majan-
duslikku ja poliitilist olukorda 1911-1913.a.
revolutsiooni eelõhtul.

I

Hiina majanduslik, sotsiaalne ja poliitiline olukord XIX sajandi II poolel ja XX sajandi algul

XIX sajandi 40-ndatest aastatest peale hakkasid Hiinas endas ja tema välipoliitilises seisundis toimuma olulised muudatused, mille tagajärjel senine feodaalne ja iseseisev Hiina muutus poolfeodaalseks ja poolkoloniaalseks.

Oma majandusliku iseloomu poolest oli Hiina käsitletava perioodi algul ja ka hiljem põllumajanduslik maa. Üliharitud maa kuulus siin enamikult feodaalidele, kes rentisid seda maatutike ja vähesel määral talupoegadele. Hiina talurahvas enamikus elas vaesuses. Mõisnikule tuli maastatrendina üle poole saagist, peale selle nõhustid talupoegi ka riigimaksud. Vaesuse olukorras oli talupoeg alati võlgades. Võlaaegus läks üle järeletulijatele ja need jäid koos maatükidega liigkasuvõtja kiskjannähtis, kes ei soovitudki võlglast midagi abistada.¹

¹ J. Jermajov, Valgus Hiina kohal, Tallinn, 1955, lk. 36.

Kiina nõgu majandusliku laadi omapärasus joonnes oli väikepõlvunduse liitumine kodumajandusega.

Kiigi usotsas seisis rahva poolt vihatud Mandžu ehk Tsini dünastia, mis oli alguse saanud XVII sajandi keskul a. 1644.

XIX sajandi keskul elas Tsini impeerium üle siskimise kriisi, mis oli seotud üha enam kasvava talurahva elamisvõitlusega. I oopiumisõja (1839-1842) tagajärjel sõlmitud rjastavate lepingute alusel pidi Kiina avama rea sadamaid väliskaubandusele. Väliskaupade rixetung taustal oma maa niigi nõrga tööstuse arendamiseks. Briti hulgaliselt tungisid Kiinasse Inglise tekstiilmasinad, tunduvalt laienes ka oopiumikaubandus. Kiina käsitöölised kiinas ja maal ei olnud suuteline võistlenu Inglise ja Ameerika ühendriikide vabrikute toodetega ning nad sattusid üha suuremasse rixitsusse. Halvenes ka talurahva olukord, kellelt feodaalid kaubalis-rahaliste rihete arenguga siores hakkasid nõudma kõrgemat renti. Kontributsiooni tasumises Inglismaale I oopiumisõja järel suurendas rixitsusmaks. Lõuna-Kiina talupoegade olukorda halvenes

tundevalt se, et saaksid provintse tabas vilja-
ikaldus 1840-te aastate lõpul. Talupoegade
ja kätööliste laostumine ja vaesumine rutsus
neis üle sügava rahulolematuse valitseva feo-
daalse konna Mandžu dünastia ning välis-
maalaste vastu.

1850.a. puhkesi suur talurahvaülestõus, mis
levis kiiresti Lõuna- ja järgnevalt ka Kesk-Hiina
provintssides. Ülestõusnud kuulutasid Hiinas
välja uue riigi - suure rahva, suure õnne
riik - „Taiping Tian-go“.

Taipingide ülestõusuga jõudis talurahva
antifeodaalne võitlus Hiinas sääraski taseme-
le, millele se oli üldse võimeline jõudma tol
perioodil. Sel ajal ei saanud se ühineda
tööliste ülestõusudega, kuna Hiinas ei olnud
süs veel proletariaati.

Taipingid olid talupoegadest revolutsio-
näärid. Talurahva liikumisele omased
nõrked määrasid suures osas ette ära
selle nurjunise. Taipingide ülestõus oli oma
iseloomult rahvaülestõus, talurahvasõda,
mille kandvaiks jõudurid olid talurah-
vas ja linnarahvikud. Kusagil mujal ei
saavutanud talurahvalikumine, talu-

poegade sõda ellist ulatust ja tulemusi nagu Hiinas.¹

Suure revolutsioonilise tähtsusega oli talupoegade poolt enile tõstetud „üldise võrduse“ idee, mille kohta V. I. Lenin kirjutas: „Talurahva võitluses maa eest feodaalne võim on kõige tugevamaus ideelikus ajandis võrduse idee, - ja kõikide pärisorjuse jääuste kõige täielikuma nõrvaldanise vahendiks on võrduse loomine väiketootjate vahel. Sellepärast on võrduse idee talurahvaliikemises, mitte ainult poliitilise võitluse stiimuli mõttes, vaid ka põllumajanduse pärisorjusest igandest majandusliku vabastamise stiimuli mõttes, kõige revolutsioonilikum idee.“²

Taipeingide ülestõus näitas, et Mandžu dünastia toetajaus ei ole Hiina rahvas, vaid Euroopa kapitalism. Euroopa kolonisaatorid, toetades Mandžu dünastiat, lähtusid loomulikult mitte hiina rahva huvidest nagu püüdsid ja püüavad kahekselt tõestada kodanliku aja kolased, vaid kasusaamist ja röövimist eesmärgist.³

¹ H. T. Ceun, *Одъязыченно-номеннатуре и философияне бжекеге Агр Им-ана, Москва, 1956, л. 20.*

² V. I. Lenin, *Teosed, 12. rd., Tallin, 1953, л. 322.*

³ H. T. Ceun, л. 21.

Mao Tse-tung rõhutab, et taikunahvasõda
 XIX sajandi keskul oli suure revolutsioonilise võit-
 luse alguses, mida Kiina kannas pidama.
 See võitlus kestis peaaegu 100 aastat ja lõpuks
 võitis, hoolimata sellest, et aastate jooksul
 rahvuslik-vabastusvõitlus kannatas suuri rasku-
 si.¹

Kiina revolutsionäärid tol perioodil ei
 olnud varustatud veel revolutsioonilise
 teooriaga, mille abil nad oleksid suutnud
 rahvale näidata õiget teed. Alles Suur Sotsia-
 listlik Oktobrirevolutsioon julgustas Kiina revo-
 lutsionäärid õigele teele, avas uue etapi
 Kiina rahva revolutsioonilises võitluses.

Tai pingide ülestõusu mahavõimimine oma
 maa reaktsiooniliste jõudude poolt väliskriitide
 toetusel, kindlustas feodaalsete tootmisuhete
 edasipüsivuse, kindlustas mandari dünastia
 ning tagas väliskriitide orjastava mõju kar-
 ru. Suurenes veelgi väliskaupade sisetung.
 Siiski hakkasid feodaalses Kiinas üha
 enam arenema kapitalistliku elulaadi
 elemendid, hakkas arenema rahvuslik
 tööstus, hoolimata sellest, et nii välis-
 kapitalistid püüdsid seda pidurdada ja mandari

¹ See Kuu-üye, Uz uemopuu Topbõta ja notõgy
 nappõezuma-reuueezuma 6 Kumaal,
 Moebas, 1957, lk. 6.

dinastia ise i aland oluliselt huvitatud
Hiina tööstuse arenenisest.

1863. a. ehitati esimene riisipuhastustehas,
1878. a. hakkas Kaijingis tööle esimene söe-
kaevandus¹, 1890. a. alustas tegevust esimene
metallurgiatehas Hanjingis ja esimene tekstiil-
vabrik Shanghai.² Kapitalistlike ettevõtete raja-
mine toimub osalt provintsi võimude poolt, kuid
osalt teostavad seda ka kõrged riigiametni-
kud nagu Tseng Yo-fan, Tso Tseny-tang, Li
Kung-tang, mõned mõisnikud ja kaupmehed.³
Hiina rahvuslik tööstus oli kergetööstus,
mille peamiseks kesmeks kujunes Shanghai
oma paljude vabrikutega, millest suurem
osa kuulus tekstiiltööstusele.

Hiina tööstuse tungis ka väliskapital
ning tekstiiltööstuses haaras ta varsti enda
kätte juhtivad positsioonid. Sageli tegutsesid
välismaafirmad Hiina riikide all
või olid hiina kapitalistid välismaa
firmade omanikes. Väliskapital tungis ri-
ti tekstiiltööstusse ja nautudes ehitamist,
kuna sealt saadavad kasumid
olid kõige suuremad.

Endiselt oli esimesel kohal Hiina

¹ M. U. Cragobekovi, Opreku razbunnenie vnuumestokomunismu
omnoimeniu Kuma, Moskva, 1953, lk. 32.

² J. Jormašov, lk. 144.

³ M. U. Cragobekovi, lk. 32.

impordis opium. Opiumi sisseveo suurust eri-aastail näitab järgmine tabel:

aastad	sisseveo kogu suurus pinulites*	kõigest imporditi	
		Indiast	Pärsiaist
1863	50087	50087	—
1873	65797	65210	587
1883	68168	62136	6032
1893	68108	61110	6998

Nagu eritatust näha, näitab opiumi sisseveo pidevat kasvu, kuna peamiselt import maas oli India.

Peale opiumi toodi Kiinasse veel tootmisvahendeid, masinaid, shiitumaterjali jm. Aastail 1873-1940 ületas import tunduvalt ekspordi, mida näeme järgmistest andmetest:

	1873	1893	1903	1940
tootmisvah. tuh. dollaris	8383	19733	76582	126948
% -s	8,1	8,4	15,0	17,6
masinad ja instrumendid tuh. dollaris	—	1450	3676	10991
% -s	—	0,6	0,7	1,5
shiitumaterjal tuh. dollaris	8383	18283	72906	115502
% -s	8,1	7,8	14,3	16,0
import üldse tuh. dollaris	103487	235823	509059	721299

¹ М. У. Сражковски, к. 42.

* 1 pinul = 59,68 kg.

² Меморандум экономического разбора Китая 1840-1948 гг., Москва, 1958, табел 44, к. 87.

Export samel ajavahemikul tehanderis dollaris
 trüvineena oli järgmine: ¹

1873	1893	1903	1910
108449	181713	333961	593337

Peamiselt väljaveoartiklids oli tee, siid, are-
 hiis, puuvill. Kales erimeses kultuuris oli
 Hiina kuni XIX sajandi lõpuni erikohal maailma-
 turul, kusjuures tee väljavedu aga langes. 1863.a.
 moodustas ta 58% kogu väljaveost, 1894.a.
 aga 24,9%.²

Teiga näeme, et Hiinas XIX sajandi lõpul ja
 XX sajandi algul import ületas ekspordi.
 Tähtsane olukord näitas, et tootlike jõudu-
 de tase Hiinas madal ja et väliskaupade
 pealtnähtav Hiina turqudele kannab.

Mandäri valitsus ja suurkapitalistide
 mõningad esindajad nagu Tseng Go-fan,
 Li Kung-tiang ja Tso Tsen-tang hakkasid
 aga mõistma, et Hiina ei saa olla ise-
 seisv, kui ta on majanduslinelt nii maha-
 jäänud, kui on siseniult nõrk, võrreldes
 maailma main arenenud riinidega.

Kõigepealt anti hiina armeed varus-

¹ Усложнен экономическое положение Китая 1840-1948,
 табел 45, л. 88.

² М. У. Крашкорецки, л. 43.

tama Lääre-Euroopast toodud relvade ja sõjatööstused rajati Antsini, Fanchaise, Pitsouxi, Tientsini, Nankingi jt. 1878. a. Li Kung-tiang asutas rea antisüübinguid — „Hiina laeva-kaubanduse ühing“, „Telegraafi ühing“ jt.¹

Need sammud olid head, kuid liiga vähesed. Ekslikult kinditasid samad ringkonnad, et Hiina „tugevumine“ on võimalik vaid uute privileegide andmisega välismaistele. Uue relvastuspoliitika vähesed tulemused näitas Prantsus-Hiina sõda (1884-1885), kus Hiina sai liia niis ka laevastik purustati peaaegu täielikult prantslaste poolt. Selle sõja tulemusena läks Hiinast võlur hõlm Prantsusmaale.

Perioodil 1882-1894 aktiivses osas tegelesid hiina kaupmeeste ja mõisnike tegevus tööstuse arendamise alal, mis avaldas rea uute ettevõtete rajamises Fanchaise, Uhanis jn.

Kapitalistlike tootmissuhete kasvuga ja rahvusliku tööstuse kujunemisega seoses arenes ja tugevnes hiina kodanlus. Tema taotlused olid suunatud reformidele, mis soodustaksid kapitalismi edasist aren-

¹И. И. У., Торгово-промышленная жизнь Китая в революционный период 1911 года, Москва, 1956, к. 28.

-gut-, kindlustanud kodanusele soovitu poliitilist elust.

Lääraste taotluste formuleerijaks sai otsust kodanlik intelligents. Kiina liberaalse kodanuse ja või liberaalse aristokraatia taotluste väljendajaks oli Kang Ju-vei, seda toetasid säärased lõunarajoonide intelligentsi esindajad nagu Ljan Tsi-tiao, Tan Sü-tung ja Yang Fu.¹ Kang Ju-vei ja tema mõttekaaslaste arvates viis Kiina katastroofi äärelle väliskapitali sissetung ja rahva klassivõitlus. Oma lootused viisist välja pääsemiseks panid nad noorele keisrile Guangsjule. Kang Ju-vei ja ta poolehoidjad arvasid, et keisri abil on võimalik läbi viia poliitilised, majanduslikud, sõjalised ja kultuurilised reformid ning viia peodaalne Kiina „võimsuse ja rikkuse“ teele, kapitalistliku arenemise teele.²

1888. a. Kang Ju-vei riiklikel eksamil kirjutas „Kirja keisrile“, milles palus teostada reforme. Nende üldist sisu võib kokku võtta järgmiste sõnadega: „muuta valitsevat korda, tungida rahva hinge, austusega sehtuda ligimesse.“³

¹ Hu Uly, lk. 30.

² samas

³ Факультет Востоковедения, Глобал мемориал Кембри, Моенба, 1958, lk. 434.

Kiini Guangfui liikas aga Kang Ju-vei ühe-panemud tagasi. Oma vaadete laialdasema- propagerimise kirjutas Kang Ju-vei mitmed raamatud, tegi parandusi ja sketsas uut moodi konfutsionistlike printsiipe. Suurt tähe-panu äratand ta raamatud „Uued teadu-ud ja võltsklassid“ ning „Kang Fu-tse mõtted poliitilise süsteemi muutmisest.“¹ Kang Ju-vei tah- tis teostada reforme Kang Fu-tse vaimus. Mõlemad ta raamatud avaldand suurt mõju kodan-liku intelligentsi teadvuse tõstmisel.

Uud hiina kodanliku intelligentsi refor- mistlikud ideed olid tol ajal ainuühtsed, mis olid suunatud feodaalse valituse vastu. Nende ideede mõju all oli ka noor Sun Jat-sen, kes hil-jem sai revolutsioonilise kodanluse juhies.

Kapitalistlike riikide ekspansioon Hiinasse 55. a. jookkul I, oopiumisõjast kuni Jaapani-Hiina sõjani 1894. a. toimus peamiselt kaupade sisseveo näol. Kapitalistlikel riikidel oli vaja Hiinas sadamaid kauplemiseks, samuti laevatanisõigusi jõgedel – kõiki oli vaja üllaks,

¹ Su lly, lk. 32.

et olles Hiinasse ergeim kaupuvia. Pärast 1870. a. hakkas üha suurem võitlus kapitalistlike riinide vahel mõjusfääride ja valduste pärast.¹

Jaapani-Hiina sõda 1894-1895. a. oli ühensüües võitlus Hiina jagamise pärast. Sõja algatajaks oli Jaapan. Juba 1872-1879. a. oli ta vallutanud Hiinast sõltuvad Riin-riin saared. Amerikka Ühendriinide kaastegumisel, 1874. a. Taiwan, kuid pidi sellest Inglismaa valik mõjutusel loobuma.²

1890-ndail aastail kannas Jaapanis huvi Korea kui müügituru ja toorainete baasirastu. Samuti olid Koreast huvitatud ka Amerikka Ühendriigid, kes toetasidki Jaapanit ta võitluses Hiinaga, sest Amerikka Ühendriikidel endil ei olnud veel küllaldaselt jõude võitluses Kaug-Idas.

Jaapani-Hiina sõda kestis vaid pool aastat, sest hiina armee ja laevastik purustati kiiresti jaapanlaste poolt. Hiina armee ei suutnud vaenlasele anda ühtki otsustavat lööki.³

See tekitas rahulolematuse puhangu Mandži dünastiaga, mis võis muutuda

¹ Falls Bess-rall, lk. 356.

² Кобая и Кобеймар история Кума, Москва, 1950, lk. 22

³ Ху Мей, Армия императорской Японии
в Куме, Москва, 1951, lk. 111.

isegi ülestõusnud. Väliskriigid sattusid sellest
ärevuse ning harkasid nõudma Jaapanilt
ja Hiinalt sõja lõpetamist. Inglise ja Ameerika
ühendriikide valitsused tegid nõudvalt
ettepanemuid rahu sõlmimiseks nende vaherdu-
el. Hiina, olles kaotanud sõja, pidi rahu
paluma. Ja nii sõlmiti 1895. a. häbistav
Simonoski rahu. Rahutingimused olid Hiina-
le väga rasked — ta kaotas Taivani ja
Pehuledao saared, pidi maksma Jaapanile
kontributsiooni 200 miljoni Yuani väärtuses, Jaapan
sai õigusi Mandžuurias, saanuti ka mitme-
te suureäärsete linnades.¹ See rahuleping
tugevdas Jaapani positsiooni Kaug-Idas, paljus-
tas täielikult Mandžü dünastia nõrkuse,
näitas, et see valitsus ei suuda organi-
seerida vastupanu väliskallaliturjide puhul.
See leping oli omamorda tõukes Hiina mõju-
sfäärides jäganisel Saksamaa, Venemaa,
Inglismaa, Prantsusmaa ja Jaapani vahel
1897-1898. a. Hiina kaotas Port-Arturi, Vei-
haivei, Kiaotšou ja Guantšonvani fahel piir-
konnad mõningatele välisriikidele kendi-
lepingu vormis. Väliskriigid kasutasid ära
Simonoski rahu, mille alusel Hiina pidi

¹ Fan Bess-rak, lk. 400.

avardana väliskapitalistidele ettevõtte asutamise võimalusi Hiinas. 1896.a. asutati Šanghais 2 inglise tekstiilvabrikut, 1897.a. asutati samasse tekstiilvabrikut Ameerika Ühendriikide kapitaliga, 1899.a. oli Hiinas juba 14 välismaist tekstiilvabrikut, misjuures 9 neist asus Šanghais.¹ Samuti oli veel Hiina üheusorganisatsioonide vahendusel välisläänud. 6. juulil 1895.a. kirjutati alla Venemaa-Hiina vahel Uping laenu andmise kohta Hiinale 150 miljonit rubla ulatuses.²

Nagu selvest näha, arenes 1890-ndate aastate lõpul terav konkurents kapitalistlike riikide vahel Hiinas. Mis puutub Ameerika Ühendriikidesse, siis hindas ta neil aastail Hiinat juba kui üht tähtsaimat tulevat ameerika kapitali- ja kaubaturgu. Hiina jaotamise mõjuvõimondades oli USA huvidega vastuolus. Ameerika Ühendriigid ei võinud loota lähemal ajal endale soovitava mõjuvõimonna kindlustamiseks Hiinas: selles polnud tal Laug-Ilda vetes käsutada hädavajalikke mereväebaase. Sõjalises suhtes oli USA Hiinas nõrgem mitte üksnes Jaapanist, vaid ka Vene- ja Inglis-

¹ Внешнеэкономические отношения на Дальнем Востоке (1840-1949), Москва, 1956, л.13.

² Сборник договоров России с другими государствами 1856-1917, Москва, 1952, л.28.

maast ning noquni Prantsusmaast ühes selle valdus-
tega Indo-Hiinas ja Venemaaga liides oleku-
tõttu.¹ U SA püüdis Hiina tüeldamist tarista-
da, kuid ta taotles Hiina ajastameist majandus-
linult. Majanduslinuus tegetsemises Hiinas loot-
sid Amerina Ühendriigid tugineda oma majandus-
linule ühkaalele, mille abil lootsid endile aindlus-
lada enuoha.

6. septembril 1899. a. pöördus U SA riigikure-
tär J. Kay suurriinide poole noolidega, milles
ta tegi teatavaks Amerina Ühendriinide poliiti-
na põhimõtted Hiina suhtes, mis on tuntud
„lahtiste uste“ dootriini nime all, ^{millis} rõhutatakse
võrdete võimaluste kindlustamise vajadust
noigile.²

Hiina kisis XIX sajandi lõpul nuristikku äärel.
Mandžu dünastia oli kaotanud oma autori-
teedi isegi suurmaaomanine ja kaupmeste
silmis; rahvas vihkas mandžu dünastiat.
Viimane aga püüdis oma iga piendada
välisriinide abil ja nõustus niidugi
ka „lahtiste uste“ politinaga Hiinas.
Sisepoliitilise rahulolematuse ja välis-
poliitilise surve tingimustes rietkes keiser
Guangsjui Kang Ju-vei ja tema kaastlasi röi-

¹ Diplomaatia ajalugu, II nd., Tartu, 1948, lk. 170.

² samas

nu juurde. Nii algas 1898. a. juunis 100. päeva
re reformide periood Hiina ajaloo. 3½ nnu
joonisel teostati rida uuendusi, mis pidid
soodustama majanduse arengut kapitalismi
suunas, kindlustama Hiina sõjalise tugevuse,
ja kultuurilise tõusu.¹ Reantsioonilised ring-
konnad olid ärevuses, sest nad nägid, et võim
libiseb nende näest ära. Nad suhtusid vaenulikuult
Kang Yu-wei ja tema sõprade taotlustele.

Reformide eest võitlejad lubasid pealinnas asu-
tada silikooli ja provintsi keskmise kooli, õppe-
asutustele uue rida tänapäeva teaduste õpeta-
mist, soodustada hiina kaupmeeste ja töösturite
tegevust, arendada põllumajandust ning reorgani-
seerida sõjavägi.²

Näli riigid sattusid sellist ärevusse, sest
nad ei tahtnud, et Hiinas teostatause
reformid, kuna seläbi oleks Hiina muutu-
nud majanduslikult ja sõjaliselt tugevaks.
Sepärast hakkasid nad toetama
reformide vastaseid.

21. septembril 1898. a. toimus riigipöör,
kõvakadati serine keiser Guangsjui ja võim
haaras reantsiooniline rühm ja esotsas
keisri ema Tsö Si'ga.³

¹ Ky Uken, lk. 122.

² J. Jernšov, lk. 123.

³ Lu Uly, lk. 34.

Nes valitsus anns tihistama reforme, mis olid mõeldud kiira päästmiseks.

Kang Ju-wei põgenes Jaapanisse. Mõõduvate reformide teostamine nurjunine näitas selgesti, et reformide naudu ei saa kiinat päästa.

Umbes samal ajal kui Kang Ju-wei alustas võitlust mõõduvate reformide eest, alustas oma poliitilist tegevust wa Sun Jat-sen. Ühenukselt oli ta arst. Meditsiinilise koolituse lõpetas ta Hongkongis ning prantinat alustas Macao. 1894.a. lahkus Sun Jat-sen kodumaalt ja sõitis Honolulu, kus lõi sidemeid sealsete hiina emigrantidega ja asutas seal erimes kodanliku-revolutsioonilise ühingu - „Hiina ärkanise ühing.“¹

1895. a. õnnestus tal luua sidemeid salajaste ühingutega Kantonis ja Hongkongis ning asuda ülestõusu ettevalmistamiseks Kantonis. Siid ülestõus nurjus, kuna puudus vajalik konspiratiivsus. Valitsus karistas kannilt ülestõusu ettevalmistajaid. Sun Jat-seni aga ei õnnestunud aretuerida ning ta muutus varsti revolutsioonilise kodanluse üldtunnustatuks juhiks. Sun Jat-sen oli revolutsiooniline - demokraat.

¹ Sun Illy, lk. 32.

Hiina orjastamine välismaalaste poolt kutsus
enle imperialismivastase liikumise. 1898-
- 1899. a. toimus rida kohalike puhanguid.
Šantungis alguse saanud liikumine kandus
üle Tsilisse, Fansisse ja Mandšuuriasse. 1900. a.
uujures see suureks imperialismivastaseks
ülestõuseks.

Imperialismivastases võitluses moodustasid
just talupojad peamise jõu, kuid nende
liitunud ka käsitöölised ja linnarahvad.
Nende eesotsas seisis talupoeg Tsang De-tšy.
Ülestõusmiste teadvus oli veel varajane, sest
nad arvavad, et võin hädada tulevad
allast, et Hiinat valitseb võõras dünastia.
Sellepärast olid neil ka järgmine loomus:
„Kunutada Tsin ja taastada Ming”-s.o. asen-
dada mandšudest keiser „rahvusliku”
keisriga. Talupojad vihvasid mandšusid
kui röövellikke, peodaalset võimu,
nad vihvasid muudugi ka mõisnikke ning
paljudes ühiskutses astusid teravalt
nende vastu välja. Kuid enne kõiki kann-
das rahvahulnade viha imperialistlike
välismaalaste vastu. Ühes ühiskutsesõeldi
näitens, et välismaalased „võtavad

meie rahvalt maa, toiduained, riided, mürgitavad
muid opiumiga ja demoraliseerivad meie
maad, nad panid meie peale mänuvuse riigi-
võlgade koorma ja tahavad nüüd kiinat jaga-
da nagu melonit."¹

1900. a. kevadel jõudsid Ülestõusnud Pekingi alla;
keisrianna ja ta pooldajad olid ärevuses. Oksorraat
pääsenikus otsustas Mandšude valitsus laueri-
da ja kani Ülestõusnud linna ring lubas neid
toetada välisimperialistide vastu. Tegelikult
ei ootanud mandšid mingit abi ülestõus-
miste. Imperialismivastane ülestõus suruti inter-
ventsiooni. Lõunas maha imperialistliku riigi poolt äärmis-
e julmusega.

Selle järel kirjutati 7. septembril 1901. a. Hiina
ja välismaa vahel alla nn. „Lõpp-
protokollile“, mille alusel Hiina pidi maks-
ma 1,5 miljardit rubla kontributsiooni. Pra-
le selle sisaldas see protokoll veel rea alanda-
vaid nõudmisi, millest Hiina oli sunni-
tud täitma.²

Igaüks püüdis nüüd endale haarata
paremaid seutäisi, kuid täielikku Hiina jaga-
mist taustasid veel vastuolud riiki-
de vahel.

¹ J. Jumašov, lk. 126.

² Diplomaatia ajalugu, II kd., lk. 182.

Esindlikud inimesed Hiinas veenduvad
uuesti, et „lääne ideed“ ei päästa Hiinat.
Ainult vene revolutsiooniline liikumine tegele-
ks võisid Hiinat aidata. 1900. a. ilmus V. I.
Lenini artikkel „Hiina sõda“, milles ta paljar-
tas tsaarivalitsuse silmanirjalikkusest, kes väitis,
„... et ta ei sõdigi Hiinaga: ta ainult surub
maha ülestõusu, rahustab mässajaid, aitab
Hiina kadedusliku valitsusel jalule saada kadedus-
liku korda.“¹ Lenin lõi enile tõelised põhjused,
miks kaksik imperialistlikku riiki tunginud
Hiinale kallale. Peamine põhjus seisis selles, et
Hiina muutus x sajandi algul üheks peami-
seks sõlmpunktiis, kus ristusid imperialistlike
riikide huvid. „Üksteise järel on Euroopa valit-
sused“, kirjutas Lenin, „asunud nii avaralt
röövima, see on „rentima“ Hiina maid, et
jutud Hiina jagamisest pole tekkinud ilma-
aegu. Ja kui nimetada asju nende õige
nimega, siis peab ütleva, et Euroopa valit-
sused (ja Vene valitsus peaaegu esimesena
nende hulgas) ongi juba alustanud Hiina
jagamist. Kuid nad ei alustanud jaga-
mist avalinult, vaid salamatti nagu var-
gast. Nad asusid Hiina paljais varastami-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 4. kd., Tallinn, 1950, lk. 333.

ste, nagu varastatare surnult, ja kui see näili-
ne surnu katsus vastupanu avaldada, siis
loomasid nad talle kallale nagu metsloomad...
ja võini neid kristlikke vägitegusid saadavad
hurjutused barbaarsete hünlaste aadressil,
kes sõandavad kätt tõsta tsiviliseeritud
eurooplaste vastu."¹

Lenini arvamusga ühtisid võin Venemaa
usundliand inimesed.

Pärast imperialismivastase ülestõusu maha-
surumist, kui Hiinat uuesti alandati, kirjuta-
kas V.I. Lenin raamatus „Mis teha?“, et ajalugu
on saanud Venemaa töölisklassi ette lähima
ülesande, mis on rõige revolutsiooniline võigist
iga teise maa proletariaadi lähimaist ülesandist.
See ülesanne seisneb tsarismi kukutamises, „mitte
ainult Euroopas, vaid (võime nüüd ütelda) ka
Aasia reaktiooni vägevaima...“² hävitamises.

XIX sajandi esimesel aastatuhandel muutus Hiina
sega üha enam välisriikidest sõltuvas. Välis-
kapitali sissetung suurenes tunduvalt, samuti
orjastas Hiinat välisriikidelt saadud laenuid,
pealegi jäeti välisriikide väeüksused Hiina
territooriumile pärast imperialismivastase
ülestõusu mahasurumist.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 4. kd., lk. 334-335.

² V. I. Lenin, Teosed, 5. kd., Tallinn, 1951, lk. 334.

Kümne aasta jooksul inflits kapitali sissevedu näitena suurenes rohkem kui kaheksa korda, 1902.a. - 260,3 miljonit dollarit ja 1914.a. juba 607,5 milj. dollarit.¹ Samuti suurenes ka teiste riikide kapitali export Hiinasse.

Sõltuvuse tugernemine imperialistlikest välismaadest avaldas mõju nõrga Hiina majandusele. Rahvusliku tööstuse uinates, põllumajanduses pidi silmas pidama välisvõõrande ja talupidajate haurasidui üha enam uarvatama neid kultuure, mida veeuti välja. Nagu teame, olid peamiselt väljaveoartiklid tee, riid, puuvill, sojauba. Keid XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul kaotas Hiina maailmaturul oma senise asuoha tee ja riidi osas. Tee ja sojauba madalad hinnad maailmaturul ei soodustanud aga nende kultuuride uarvatamist ning väljavedu. Toiduainete hinnad tõusid aastast-aastase, XX sajandi esimese aastakümne jooksul tõusid need 2-3 korda. Oli loomulik, et selline olusord Hiina majanduses süvendas rahulolematust valitseva uarvaga kodanluses, talurahva hulnades ja töölistes.

Hiina tööliklass oli tol perioodil veel

¹ M. U. Arapobanin, lk. 82.

väike, poliitilise võitluse kogemusteta, kirjaosamatu ja sageli seotud vana patriarhaalsete elementidega, antiivõid ja nooguid töölisti oli vähe. Tööliste palu oli madal ja sellest tingituna eland nad viletsais korterioludes. Töötute arvee kavvas pidevalt laostunud talupoegade ja ränitööliste arvel. Seid siimi oli juba närgta tööliklassi kavvat ja tugevemat jõudu.

Hiinas mõisteti, et ta sõltuvus välisriikidest, Mandiü dünastia ja feodaalsete ringkondade võimu püsivuse pidurdab Hiina majanduslinna ja kultuurilist arengut. Fanyhais organiseeritid üliõpilased patriootiline ühingu ja 1904. a. püüdnid noored patrioodid ettevalmistada ülestõusu Hiina keisriri pealinna Tianyias, mis aga avastati võimude poolt.¹ Tal perioodil areneb na tööline hevi traditsioon sotsialismi vastu. 1902. a. juba tõlgiti hiina keelde „Kommunistliku partei manifest“.

1905. a. algas amurina naupade loinott, mis röttis naunis suure ulatus, haarates Kantoni, Fanyhai, Anoi, Futiou, Tientsini, Njutsiou. See oli esimene selline vastupanu hiina ajaloo.²

USA valitsus kavatses müüd tugevdada

¹ J. Jermakov, lk. 144.

² Xy Men, lk. 170.

oma merejõude Hiinas. Hiina valitsus keelas
narmilt boinoti. See boinott annab ajutennis-
tust sellest, et laiad linnaelanine narmid hakka-
sid arusaama mandrude poliitikat ja asusid
niiid juba poliitiline võitluse tule.

Teravalt arenes võtlus väliskapitali sissetungi
vaste naudtude hitamine ja naevandustesse.
Hiina rahvas ei leppinud sellega, et valit-
sus andis välismaalastele sel alal kontsessioo-
ne või hoopis niis naevandusi välismaalastele.
1900. a. puhkenud rahutused Tšiili provint-
sis, sest valitsus niis inglastele kaipinmi
sõnaaevandused. Saanti oli rahutusi Junani
ja Santungi provintsis — analoogilistel põhjustel.

Keigi imperialismi ja feodalismi vastane
võtlus jätkus XX sajandi esimestel aastatel ei saa
ütelda nagu tub seda Hsu Jen oma töös „Imperia-
listiline riinide aqremioon Hiinas“, et olus alanud
sel alal töös.¹ Täielik töös sellel alal algas
alles 1905. a. puhkenud Vene revolutsiooni
mõju all.²

Vene 1905. a. revolutsioon avaldas suurt
mõju demokraatiline jõudude arengule Hiinas,
saanti na välismaa üliõpilades õppivatele
hiina üliõpilastele, kes organiseerisid revo-

¹ Xy Ulee, lk. 167.

² V. I. Lenin, Teosed, 15. kd., Tallinn, 1953, lk. 196.

lutsioonilisi ühinguid. Saanuti kasvada talurahva-
liikumine. Tsarismi lüüasaamine Vene-Jaapani
sõjas ja 1905. a. revolutsioon - kõik see mõjus
Hiinale äratavalt. Vene revolutsioon näitas
Hiina erindlikele inimestele uusi metodeid ja
teid, avas uued perspektiivid võitluses.

V. I. Lenin märkis Venemaa 1905. a. revolutsiooni osas järgmist Aasia maade kohta: „Ülemaailmse kapitalismi ja Vene 1905. a. liikumine on Aasia lõplikult äratanud. Sajad miljonid rõhutud, keskaegse taredumuse metsistunud inimesed on ärganud uues elus ja võitluses inimese algeliste õiguste eest, demokraatia eest.“¹ Ja Hiina oli üks neist riikidest.

Kõige mõjuramaus rahvuslik-revolutsioonilises võitlusorganis oli Sun Yat-seni poolt 1905. a. rajatud revolutsiooniline kodanlik võitlusorgan „Tungmөн hoi“. Ta esimene koosolek toimus Brüsselis, kus oli ~ 30 inimest, II koosolek Berliinis (20 inimest), III Pariisis (10 osavõtjaga) ja IV Tokios umbes mõnesaja osavõtjaga. Sun Yat-sen kirjutas: „1905. a. sügisel ma otsustasin ülestõsta loomungi Hiina vabariigi loomisest ja esineda selle ettepanem-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 19. kd., Tallinn, 1953, lk. 66.

ga kõigi meie partei liikmete es."¹

"Tungmõn hoi" programmis oli ettenähtud mandäri dünastia kukutamine, vabariigi rajamine ja agraarreformi teostamine, mille tulemusena pidi võrdustatama õigused maale. Sun Yat-seni õpetuses rõhutati 3 printsiipi: 1) nationalismi-st. õigust võidelda sõltumatusest; 2) demokraatiast - st. võitlust demokraatliku vabariigi eest, kus võim on rahva käs, kus rahva esindajad tegutsevad rahva huvides; 3) rahva hüveolu - st. rahva materiaalse ja kultuurilise tarne tõstmist.² Nõudmine õiguste võrdustamisest maale aitas tugerdada "Tungmõn hoi" sidemeid talupoegadele, kes olid ju maast huvitatud.³

Sun Yat-sen ütles, et paljud arvavad repressioonide kaudu Hiina oma võimsusele Lääne-Euroopa kapitalistlike riikide tud mööda. Kuid see vaade on usklik, sest hoolimata nende riikide kõrgest tööstuslikust tasemest, on seal ikkagi lahendamata tähtsad sotsiaalsed probleemid - rahva heaolu. Nende maade es seisab sotsiaalne revolutsioon, mis nõuab "sõjalisi jõude" ja "verejõgendid!"

¹ K. Aumonov, *Сун Ятсзун и кунайская революция*, Москва, 1931, lk. 28.

² samas, lk. 43.

³ K. T. Esmu, lk. 33.

Põhjus seisab sügavas ebavõrdsuses töölise ja kapitalistide vahel. Kiina aga peab minema uut teed mööda. Sun Yat-sen ütles, et Kiina peab õppima Lääne vigadest. Kiina peab minema küll kapitalistliku arengu teed mööda, kuid peab hoiduma nendest põhedest, mis on omaed kapitalismile. See oli muidegi utopia.

Sun Yat-seni võitlus mandriinde vastu ja feodalismi radikaalse hävitamise eest oli progressiivne, kuid ta teooria sarnanes oluliselt vene narodnikute vaadetele.

Lenin märkis, et ulises demokraatismi ja narodnikluse vahelisest Asia kaasajutus kodanlikes revolutsioonides on „... üks kõige tõsisematest küsimustest, mis kerkisid Venemaal ette tema revolutsioonilisel ajastul, mis algas 1905. aastal.”¹ Samas artiklis „Demokraatia ja narodniklus Hiinas” andis Lenin hinnangu ka Sun Yat-senile: „Meie es on selle tõesti suure rahva tõesti suur ideoloogia, kes oskab mitte ainult taga nutta oma sajaditepikkust arjust, mitte ainult unistada vabadusest ja võrdsusest, vaid ka võidelda Kiina igipõliste rõhujate vastu.”²

Samal ajal kritiseeris V. I. Lenin teravalt

¹ V. I. Lenin, Teosed, 18. kd., Tallinn, 1953, lk. 142.

² Samas. lk. 143.

Sun Yat-sun'i rahvusliku vaateid.

1905. a. novembris kaeti Kiinas väljaand-
ma ajalehti „Rahva Teataja“ e. „Minbao“, milles
avaldati kirjutusi uue revolutsiooni kohta.
Rahvusliku revolutsiooniliste organisatsioonide töö
mõjul kasvas Kiinas revolutsiooniline liikumine.

1906. a. toimused erinevad suuremad tööliste
väljaastumised Pinyini ja Tsjangri provintside
sõjakasinate. Revolutsiooniline liikumine kasvab
tingimustes otsustas Mandžu dünastia selle
mõju nõrgendamise eesmärgil asuda teostama
reforme.

Reformide periood algas 1906. a. Need
reformid olid oma iseloomult uude liikumise
ning nende kaude püüti vastu tulla uude
liikumise taotlustele. Keid juba 1908. a., peale
Guang Jui ja Tsö Si surma, uus valitsus, uus
domineerivad purunemise äärid, loobus neist.

^{Keid} Aga 1908. a. oli massilises mõningane
langus, keid „Tung mөн hei“ jätkas relvastatud
väljaastumiste ettevalmistamist; relvi ja kirjari-
ist veeti sisse välismaalt.

On märkimisväärne, et sel ajal kui Mandžu
dünastia loobus reformidest, otsis ta üha
suuremat tugi välismaalt ja avaldas suure-

¹ Н. В. Сумонобекаев, Т. В. Спенсър, М. Ф. Юрков, Орепки
исследования Кумар, Москва, 1956, к. 192, 193

mat valudeest vastu tulemus väliskapitali taotlesteli.

Tol perioodil hakkas üha ilnapaislvast sa etudama Hiinas ameerina kapitalism. Ameerika ühendriinide president Theodore Roosevelt kirjutas talleaegsele Pekingi valitsuse juhile prints Tsunile, et ta on „isiklikult huvitatud sellest, et kasutada ameerina kapitali Hiina arendamiseks.“¹ Ameerina ärimeeste eemärgius oli kindlustada mandändest veivrite reautsi-onnilist võimu, kuna viimased tegid ameerinlastele naunis suuri soodustusi.

Mandände selline poliitiline lenitas uut rahulolematust mandändi dünastia vastu. 1909. a. algand Hiinas uued rahvakulnade väljastumised, mis järgneval aastal siverend. Üha enam selgus, et Hiinas on võimalin revolutsioonilise puhuenine. V. Lenin kirjutas artikulis „Lüttiv materjal maailmapoliitinas: „Euroopa tradlinul töölikel on juba Asia seltsimehed, ja nende seltsimeeste arv kasvab mitte päevadega, vaid tundidega. Ka Hiinas on revolutsiooniline liikumine kõige keskaegse vastu end viimastel nundel viiti tugi-

¹ J. Jermakov, lk. 151.

vasti tunda andnud ... et „uus vaim“ ja „euroopa tuuled“ Hiinas tubliti kannavad, viti pärast Vene-Jaapani sõda, alles ei ole sahtlust, ja järelmelt on paratamatult ka vanade hiina määsude ülemineu traditsioon demokraatlikuus liikumikus.“¹

Hiinas oli lähemas revolutsioon, mis oma iseloomult oli kodanlik ja ta es seisid järgmised ülesanded: 1) liividevrida Hiinas fodaalsed igandid, mis pidurdand maa majanduslikku arengut;

2) kukutada mandžude võim ja luua uus valitus, mis muunaks kapitalistlike suhete arengut Hiinas;

3) liividevrida Hiina sõltuvus imperialist-
linest riividest ja kindlustada ta iselikkus.²

¹ V. I. Lenin, Teosed, 15. kd., lk. 161, 162.

² K. Annanob, lk. 23.

Revolutsiooni algus 1911. a. oktoobris ja selle võidukäik sama aasta viimastel ja järgmise aasta esimestel kuudel

Nagu eelnev näitlus näitas, kujunes revolutsioon Hiinas paratamatult. Revolutsiooniliste jõudude aktiivsus, mis hakkas kasvama 1909. a. tugunes järjekvalt.

1910. a. toimunud linnarehvirde rahutused reas nohtades nagu Nankingis, Šanghais, Kantonis, Tšangšas jm. Tšitsjanji, Hubei, Tšjanji, Henani, Anhoi, Sõlinani jt. Lõuna-Hiina provintssides leidsid aset talupoegade väljastumised.¹

Olustav löön mandāni dünastiale anti aga 1911. a. „Tungmõn hoi“ oli ülestõusu organiseerimise keskus ja valmistas ette ülestõusu Kantonis. Ülestõusu ettevalmistamist juhtis eal üs aktiivsemaid revolutsioonilist liinumiast oravõlajaid Hiinas - Huang Sing.²

28. aprillil 1911. a. rühm revolutionääre alustas ülestõusu, nad süntasid sündral-

¹ Т. В. Эфендов, Орепу но робои и робеймені уагпун кеинар, Москва, 1951, л. 163.

² samas

kuberneri maja Kantonis, kuid ülestõusmeid oli liiga vähe ja lõpptulemusena oli see, et sõjaväed püüavad ülestõusnud sise riigi ülestõus suruti maha.¹

1911. a. revolutsiooniliste organisatsioonide võrk laienes; sama aasta jaanuaris loodi Hubeis uus revolutsiooniline organisatsioon - Hsinjueh (Hirjanduse suurimise ühing) - ta juhtimise valiti Tsjang I-w ja astäitjaks Yang Sjan-tšang.² Ei möödunud kaua kui hubei sõjavägi oli selle organisatsiooni mõju all. Hubeis oli veel teine revolutsiooniline organisatsioon - Gungtsinhuei (Üldise progressi ühing), millele juba 1907. a. pani aluse revolutsionäär Tsjao Da-feng Tokio.³ 1908. a. osa selle organisatsiooni liikmeid siirdus Hankouisse. Tegelikult oli selle grupi juhtimise Sun H, kes juba aastaid tegelas revolutsiooni ettevalmistamise alal. 1911. a. augustis need kaks revolutsioonilist organisatsiooni töötasid välja plaani röövlõu. Sel oli suur tähtsus, sest see aitas ühendada revolutsioonilisi jõude Hubei provintsis.

Revolutsioonilisele puhnemisele aitas kaasa Hiina valitsuse pine politika.

¹ T. E. Zopunnob, lk. 164.

² E. A. Berob, Pekonsõjuri 1911 - 1913 zogob to Kumal,

³ samas, lk. 15.

Moemba, 1958, lk. 14.

9. mail 1911. a. andis Tsini valitus näsu
Guangtšou - Kantonu ja Põtsuan - Kankou raud-
teede nationaliseerimise kohta.¹ See tähendas
Hiina kuvide uut reetmist, et selle alusel
hiinlaste poolt hiina kapitaliga ehitatud
raudteeliinide täielvõimulisteks peremeesteks
soid nüüd imperialistid.² Nende raudteede
antšionäridus olid kaupmehed, ametnikud,
väärteolised, intelligents. Nationaliseerimise
tingimustes said nad tagasi aga vaid osa
antšiate nominaalväärtusest. Guangtšou pro-
vintsis maanti neile välja vaid 60%, üle-
jäänud 40% arvel lasi valitus välja obli-
gatsioon, mis siin pidi 10 a. jooksul välja
ostma.³ Kõige rohkem kannatasid Põtsuani
antšionärid. Valitus nõustus siin antšiaid
vaid osaliselt välja ostma, lastes välja 6%
riigiobligatsioon 4,5 miljoni lžani ulatuses,
ülejääänud 5,5 miljoni lžani, mis oli juba
kulutatud Põtsuan - Kankou raudteede
ehitamiseks, kaotasid antšionärid täiel-
selt.⁴

20. mail Hiina valitus ja Inglismaa,
Prantsusmaa, Saksamaa ning Ameerika
Ühendriikide pannade vahel kirjutati

¹ Su Uly, lk. 56.

² Klobar u Kobiimuar uenopuar Kemaar, lk. 31.

³ E. A. Ferob, lk. 16.

⁴ Samas

alla lepingule, mille alusel lubati Hiinalle uut laenu brülj. n. strel. 5%-ga aastas.¹ See juhtis raudteede ehitamise. Kui tugvõrdas Pekingi valitsus väliskapitali satahtsust raudteede alal samal ajal misse hiina oma rahvusliku kapitali sealt välja tõrjus.

Tsini valitsuse selline poliitiline tekitas kodanluse hulgas suurt rahulolematust, et viimaseil aastail oli hiina kodanluse püüdlusena olnud raudteede ehitamine, kuna sealt saadavad vahendid olid suured. Nüüd aga, koos uue laenuga, raudteede ratsionaliseerimisega, pidi kodanlus oma tuludest loobuma. Ja seega oli loomulik, et Tsini valitsuse selline samm uutis kogu Hiinas eriti protesti.

Vene saadik Pekingis D. I. I. Korostovets teatas, et Põltsuaniis puhuvad rahutused koos raudteede ratsionaliseerimisega. Ta teatas, et Hiina valitsus viimaseil aastail pööras vähe tähelepanu revolutsioonilistele elementidele ja seega piisas täiesti ühest valitsuse vildanast sammust, et puhuvad rahutused.²

Tsindus ja teistes provintssides moodusta-

¹ Г. Э. Ефимов, л. 164.

² Докладная записка в ЦК ВКП(б) о состоянии дел в Китае 1911-1913 гг., Издательство М. У. Д., С.-Петербург, 1912, кн. V, л. 78.

ti üksteise järel ühinguid raudteede nationaliseerimise vastu. 23. augustil toimus Tšedus miiting, kus võeti vastu otsus – pöörduda riigiga provintsi arevalitseja poole, et muudetakse raudteede nationaliseerimise otsus.¹ Valitsus aga ei muutnud seda, vaid saatis augusti lõpul sõjaväed sõttaani, et naha suruda raudteed provintsis. Narem juba vallandati provintsi üinbral-uberner Nay Žen-ven, ueda valitsus ei usaldanud ja ta kohale määrati reaktionäär Tšao Er-föng ülesandega raudteed liivideerida.

6. septembril Tšao Er-föng teatas salaravalt rahvale, et Kuinjist on saabunud head teated. Järgmisel päeval kutsus ta nationaliseerimise vastase liikumise juatgeland enda juurde, kus nad aja aretuiti. Rahvas nõudis nende vabastamist, uuid Tšao Er-föng andis nēsu nende kumeanisus nny peale selle käs kis avada tele rahvahulnatele. Tšender tragöödia sündmused levisid uiresti ja varsti oli nogn provints haaratud ülestõusent. Erimerena algas rehetatud ülestõus Sintšines, kus ülestõusnud vallutasid linna. Tšao Er-föng saatis sūia

¹ Mu Uly, lk. 59.

uni väged, kuid sõdurid ei tahtnud
võidelda rahvaga ning paljud neist läksid
ülestõusmete poole üle. Peale lühike algasid
rahutused ka tistes Šotšuanani linnades.

Nüüd saadeti Šotšuanani uued väed Guang-
tšou - Šannou ja Šotšuan - Šannou raudteede
direktori Duan Fani ja endise Šotšuanani
kubernerit Tšeng Tšou-juani juhtimisel üles-
tõusu mahasurumiseks.¹

Samal ajal Šanghais, Pekingis, Tsangas ja
Guangtšous toimusid solidaarsusemitingud.
Šubeis ja Šuanis kaanati moodustama
rabitaktilise salgu, kes läksid appi Šotšua-
ni patriootidele. Levitati proklamatsioone,
milles kutsuti võitlema mandaani poliitika
vastu. Valitsus saatis ülestõusnute vastu
nel mõnetuhandelise väeüksuse ja septembri
keskel oligi ülestõus mahasurutud, kuid see
jäi kol perioodil ka viimaseks valitsuse
vägede võidus.

Šotšuanani sündmused ennustasid mit
korra ja see puhkes 1911. a. oktoobris Utsan-
gis - kesk - Hiinas. Utsangis algasid juba
1911. a. kevadel ettevalmistused ülestõusmiseks,
muid ei jätkunud lõpule. Šotšuanani sünd-

¹ E. A. Ferob, lk. 16.

mused vapustasid kogu Hiinat ja nuidugi mõjusid erutatavalt ka Utsjanji revolutsionääridele. 24. septembril toimunud nõupidamisel otsustati alata ülestõusu 6. oktoobril, kuid see tähtaeg sai teatavaus valitsusele ja seepärast otsustati alata ülestõusu 16. oktoobril.¹ Sündmused arenesid aga hoopis teinisti. 9. oktoobril Kantonis vene kontsessiooni territooriumil revolutsionääride konspiratiivses korteris toimus pannide valmistamiseks plahevatus, mille tagajärjel tekkis tulekahju. Kohale ilmunud politsei sai kätte palju tähtsaid dokumente ning samal päeval algasid Kantonis aretused. Ühtel aretustel Kentsjuse staabi juhid nagu Pen Tšu-pan, Lju Jo-tsen, Mou Hün-sjun jt.² Sündmused arenesid kiiresti ja revolutsionäärid otsustasid nüüd alustada ülestõusu, kuid suur osa revolutsioonilise staabi juhte oli aretustud; põgeneda õnnestus vaid Tjany T-u'k, kes oli määratud relvastatud jõudude juhiks ning mõnel teisel, kes varjasid end nüüd väljaspool Utsjanji. Olnud oli ueruline, võinjal levisid paanilised kuulded ja oli moment, mil näis,

¹ E. A. Ferob, lk. 17, 18.

² samas

et kõik on kaaratud kinnust.¹

10. oktoobri hommikul Shubei ja Shunani kindral-oberneri Žui Tšenji käsul tapeti Pen Tšu-šan, Lju Jo-tšeng ja Mou Sheng-sjun. Nüüd oli vaja taimele võtta abinõud, et päästa olusid. Tšjan 9-u algul nõhles, kuid seltsimeeste nõudmisel andis nān, milles teatas, et peab alustama ülestõusu, et „välja viia mandsid“ ja „taastada hiina rahvas.“²

10. oktoobri õhtul erimestena tõund üles Utšang 8-nda diviisi 8-nda inseneri-pataljoni sõdurid esotas oma ülema Pjung Bing-kuniga Quangtsinhuei linnega. Nad alustasid relvalao vallutamisega, seda valvavad sõdurid ühinesid ülestõusnutega. Ülestõusnud saatsid oma esindajaid tšistene kasarmudesse ülesnutega neid toetada. Nende tegevust pidurdas teataval määral kindla plaani ja poliitilise võitluse kogemuste puudumine.

10. oktoobri õhtuks oli Utšang vallutatud revolutsiooniliste vägede poolt. 12. okt. mandsude võim kukutati Hanjanis ja 13. oktoobril Hankous. Revolutsioon arenes edasi tšistene provintsidesse. Korostovets teatas Peningis, et kaalne valitsus al-

¹ Su lly, lk. 65.

² E. A. Ferob, lk. 18.

gul ei uskunud sündmuste kellest viiret are-
gut, kuid nähes, et sõjaväed ühinesid üles-
tõusnutega, sattus valitsus ärevusse.¹

11. oktoobril toimus revolutsiooniliste vägede
esindajate nõupidamine Utsjanis U Tsao-
lini initsiatiivil, kes oli valitud vägede ülemjuhata-
jaks. Arutati küsimust ajutise valitsuse moodusta-
misest. Enamus selle koosseisul olevast isikust
olid konstitutsioonilised monarkistid. Nad
näistsid hästi, et mandšude dünastia lan-
gus on lähedal, kuid revolutsiooni nad ei
tahtnud, sest see oleks neilt nõudnud parata-
matult ohvreid. Nüüd aga, kui ülestõus
oli alanud, otsustasid nad selle ära kasuta-
da enda huvides ja nii nad algsel näili-
selt olid revolutsiooni poole. Tegelikult soovisid
nad aga ellu rakendada oma kontrevol-
utsioonilisi ideid ja ootasid sellise sobi-
vat momenti.²

Enimuse kohaliku revolutsioonilise valit-
suse juhtideks valiti Tany Kua-
huan, Li Juan-hung - liberaalse kodanluse esindajad.
Seega võim Utsjanis oli läinud inimeste
kätte, kes olid revolutsioonile võõrad.

Kodanlained tegelased nätsid laia

¹ 'Uzbekmeer M U D', ru. I, lk. 78.

² 'M U D', lk. 69.

masside revolutsioonilist võitlust ja seega püüdsid veel toetuda vana konna jäämustele.

Utsangis toimunud koosolekul võeti ka vastu resolutsioon, milles nähti ette mandšuu dünastia kukutamise, Kiina vabariigi moodutamise, nimetatati vabariigi lipp, saanuti lubati tunnustada välismaalaste kõni õigusi ja privileege Kiinas.¹

12. oktoobril Utsangi valitsus teatas kllt väliskriinide konsulitele.

15. oktoobril Li Juan-hungi nimel avaldati Utsangi valitsuse manifest rahvale, milles öeldi: „Me loodame, et 18 provintsi ühinuvad meiega ja koos liiguvad edasi ühise vaenlase vastu..., pesevad häbi meie riigilt, määravad alatiseks kindlaks vabariigi valitsenise vormi.“²

Seega tõsteti esile vaid üks ülesanne - kukutada mandšuu dünastia ja sehtestada vabariik.

Ajuline valitsuse poliitika Utsangis oli lba-järjekindel, vastuoluline. Ühelt poolt kuulutati küll välja sõna-, trüki- ja koosolekutevabadus ning teised kodanliund-demokraatliund vabadused, teiselt poolt

¹ Lu Uly, lk. 70.

² vt. E. A. Ferab, lk. 20.

aga ei lubatud mitte mingisugused iseseisvaid
talupoegade ja linnanehviinute väljaastumisi;
nõuti, et hoitakse "rahu jaorda."

Samal ajal laienes revolutsiooniline liiku-
mine Kesk- ja Lõuna-Hiina provintides, kaare-
les ühe provintsi teise järel. "Revolutsioon-Hi-
nas, - kirjutas vene ajalehe "Musseli" korres-
pondent, - areneb tõsiselt. Ülestõusust võtavad
osa mitte üksnes rahvamassid, vaid ka
sõjavägi, mis paljudes kohtades on ühi-
nenud ülestõusnutega... See ei ole enam
üksikute rahulolematute valdiolenev plah-
vatus, vaid laiade rahvahulnade liiku-
mine, suunatud trooni vastu."¹

Kümne päeva peale Ütsjanji sündrumi
pehnes ülestõus Hunanis. Ülestõusjuhtidena
seal olid Tsjao Da-fõng ja Tsen Tro-sin.
Ülestõusnud vallutasid arsenalid ja
kindral-ubernerid residentid, kindral-ub-
nerid põgenes. Uueks kindral-uberneriks
valisid sõdurid Tsjao Da-fõngi ning ase-
käitjaks Tsen Tro-sini. Konstitutsioonilised
monarhistid nõudsid ka siin, et revolutsio-
näärid lasuksid valitsuses ka nende
esindajad. Tulemuseks oligi, et moodustati

¹H. E. A. Furolo, lk. 21.

rautus esotsas liberaalse kodanluse esindaja Tan Jan-raiga. Lõpuks küll keheni revolutsioonäädid nõudsid kodanliku valituse laiendatust, kuid siis oli juba hilja: 31. oktoobril 1911. a. kodanluse ja mõisnike esindajad teostasid Keenanis pöörde, Tsja Da-fong ja Tsin Tjao-lin tapeti; kindral-uberneriks valiti Tan Jan-rai ja nüüd moodustatud uus valitus teenis täielikult konstitutsiooniliste monarkistide huve.¹

23. oktoobril ühinesid Tsjangi provintsi väed ülestõusuga ja vallutasid Tjutsjani linna, kus moodustasid uue valituse esotsas Mai Jui-bjaoga. Provintsi pealinnas Nantšangis kuulutati välja sõltumatus, mandšuid reekutati. Provintsi kindral-uberneriks valiti U Tse-tšang. Nii ühinesid provintsid üksteise järel ülestõusuteega.²

Peningis valitses paanika. Juba varem, 14. oktoobril tahtis Peningi valitus määrata Hankouse kindral-uberneriks Juan Ši-raid, Põhja-Šiina liberaalse kodanluse esindajat. Kuid Juan Ši-rai loobus, sest lootis, et saabub talle veelgi sobivam

¹ E. A. Ferob, lk. 25.

² samas

moment võime kindlustamiseks. Ülestõus lõunas aga laienes. Talupojad olid siin peamiseks revolutsiooni kandvaks jõuks; samuti võttis revolutsioonist osa ka demokraatliku nodaulus ning liberaalne-monarhistlik nodaulus. Ka tööliste seas etendas üllaltki märkimisväärset osa, olguki et oli veel naunis võru.¹

25. oktoobril 1911.a. kuulutati Šansi provintis sõltumatus. Mandiinde võime muutmiseks etendas kaal suurt osa salajane ühine gelaohuei, kelle esindajad alustasid moodustada uue ajutise revolutsioonilise valitsuse. Oktoobri lõpul ühines revolutsiooniga ka Šensi provintis.²

Ülestõus puhkes ka Anhui provintis, mille tulemusena Anhui 8. novembril 1911.a. kuulutati Peningist sõltumatus.

Olulise tähtsusega oli Šanghai ühinenine revolutsiooniga, kuna ta oli üks tähtsamaid tööstuskeskusi. 2. novembril puhkes seal ülestõus armeesõjaväelaste, mida toetasid tööliised, käsitööliised ja linnarahvinnud. 3. novembril moodustati Šanghais ajutine revolutsiooniline valitsus, esotsas antiitse revolutsionaäri Tšen Tsi-mei'ga. Kuid fanti-

¹ T. S. Špurnob, lk. 167.

² S. A. Šerob, lk. 25.

liult oli valituse juhiks vana hiina diplomaat M. Ting-fang.¹ Šanghais asetati esimese a^o organisatsioon - Šanghai arsenalimehhaanika föderatsioon.

4. novembril jõudsid teated Šanghai sündmustest Sutsioum. Kohalikud liberaalid saatsid kohe delegatsiooni kindral-kuberner Tseng De-tjanani juurde nõudega - kuulutada välja sõltumatus. 6. novembri hommikul Sutsiou garnisoni sõdurid suundusid kubermori kottide, kus rüüstasid ja nõudsid Hiina vabariigi tunnustamist. Seda na kindral-kuberner tegi. „Revolutsiooniline pöör“ toimus ilma ühegi panguta. Linna elanikud alul ei teadnudki sellest.

Tšetsjanji provintsis konstitutsioonilised monarhistid püüdsid tekitada samuti, kuid provintsi kindral-kuberner Tsen Ven neeldes ühineb revolutsiooniga. Sündmuste arengut ei oleud aga võimalik pidurdada. 4. novembril teostasid revolutsioonilised väeüksused kinnamuse Šangtšou linnale, olles enne saanud Šanghaist abi vabatahtlike näol. Selle tulemusena Šangtšou langes revolutsionääride kätte. 4. novembril moodustati uus

¹ T. 2. 2. furaob, lk. 168.

valitsemis, kusjuures kindral-kuberneri amet läks liberaalse kodanluse esindajale Tang Fou-tsjanile, kes faktiliselt küll ei oleud revolutsioonist osa võtnud. Näeme, et peaaegu kõigis provintides haarasid võimu enda kätte kodanluse esindajad, kes kahtasid osavalt ära rahvamaside võitluse.

Guangtungis püüdsid liberaalid ennetada rahvamaside võitlust. Oktoobri lõpus kindral-kuberner Tsang Ming-tso kuulutas välja provintsi neutralitadi, kuid peale ülistõunde Yuitšous, Kanhais, Guangtšous ja veel teistes kohtades otsustas Guangtungji nõuandekomitee teatada mainitud provintside sõltumatust Tsini dünastiast. Kindral-kuberneri kohale kavatsesid liberaalid määrata mandžu režiimi vana teenni Tsan Min-tso, kuid viimane põgenes ja sellepärast valiti kuberneriks „Tung mōn hoi“ liige Ku Kan-min.

Saanuti püüdsid talitada ka Guangxi liberaalid ja see õnnestus neil. Kindral-kuberneri kohale jäi endine kuberner Šen Bing-keen ning 7. novembril teatati Guangxi provintsi lahkutõoniest Pekingist.¹

Futsjani nõuandekomitee tugi kindral-

¹ E. A. Šerob, lk. 28.

kuberneri ettepanemu kuulutada provintis Pein-
gi valitsusest sõltumatus, kuid viimane eel-
des. 9. novembril aga pehaes sõjaväe hulgas
ületoies, millega ühinesid rahvahulgad. Üles-
toiesid vallutasid Futsou, Futsjani pealinna,
kuulasid mandšude võimu ja valisid pro-
vintsi kindral-kubernerius üle ületoiesmud
vägede komandöridest - Sun Dao-šeni.

1911. a. novembris ühinesid ületoiesmutiga
mel Šantung, Gansu, Sintsjan, Tübet, Quitou.
Samal ajal Mandšuurias otsustasid liberaalid
revolutsiooni vastu välja astuda. Nad olid
sõltumatusse välja kuulutamise vastu ja teata-
sid vaid oma neutralitusest. Seal moodusta-
ti nn. rahu ja korra kindlustamise ühingud,
kehu kuulused peamiselt ametnikud, kaup-
mehed ja ka õpilasi. Kuna need ühingud
omasid ise kelvi ja nende käsutuses olid
ka sõjaväelised võisid nad igal sobival
momendil anda revolutsiooniliselt meelsta-
tud rahvahulgade vastu.

Novembri lõpul kaotas ka Mongoolia revo-
lutsiooniline liikumine. Mandšude võimu alla
jäid ainult 2 provintsi: Šibei ja Šenan.¹

Teelõunustavaus joonis 1911. a. revolutsiooni-

¹ E. A. Ferob, lk. 29.

li oli see, et revolutsiooni jõud olid koondunud peamiselt Lõunasse. Ku on oletatav alliga, et Hiina lõunaosa oli rohkem arenenud ja seal asusid tööstuskeskused. Lõunas elavatest talupoegadest $\frac{2}{3}$ - $\frac{3}{4}$ töölased võoral maal; seal valitses kaunis tugev feodaalne ekspluatatsioon, mis oli ka loomulik, et talupojad võtsid aktiivselt revolutsiooni osa.

Revolutsiooni käigus ühines ülestõusmusega liberaalne - monarhistlik kodanlus, kes haaras, nagu nägime, rea vastutavaid kohti enda kätesse. Juba revolutsiooni esimestel nädalatel ilmuvad lahkelid massilikuks ja liberaalne - kodanluse poliitika vahel, kuna viimane oli nõus ühe mineva mandaani poole kompromissi teel.¹

Revolutsiooni algul ühendas „Tungmõn hoi“ suure osa Hiina kodanlik - demokraatlikust ringkonnast, peajõuks aga olid talupojad. „Tungmõn hoi“ sotsiaalne koosis kasvab ja muutus revolutsiooni käigus tunduvalt; näiteks, algul oli seal ~ 10 tuhat liiget, mõne kuuga kasvab liikmete arv 300 tuhandele.²

Samal ajal kui uus provints teise järel kuulutas välja sältumatusse püüdis mandüü

¹ Г. З. Ефремов, к. 168.

² samas, к. 169.

dünastia oma positsiooni kindlustada 1) mõõn-
duste lubamisega (lubati rehtestada konstitutsi-
oon, võrdõigustamine kaadrite esj); 2) reaktri-
ooniliste jõudude mobiliseerimisega revolutsiooni
purustamiseks. Pekingi valitsus juba ülestõusu
enimesel nädalal andis sõjaministrile käsu, kiire-
sti koondada 2 diviisi jalaväge Shubei provintsi
ülestõusu mahavõtmiseks.¹ Üheaegult pidi
mereväeaminister suunama Utsangi sõjalaevu
admiral Sa Tšen-bini juhtimisel. Ülestõusumaha-
võtmisel üldjuhtimist toetas sõjaminister Tu
Tšan. 16. oktoobril saabus ta Linjangi, kust
alustati pealetungi Uhanile st. piirkonnale,
mis haaras Utsangi, Kanjangi ja Kankou.

Laevastik admiral Sa Tšen-bini juhtimi-
sel liines edasi mööda Yangtset ja alus-
tas Kankou tulistamist. 17. oktoobril toi-
mus lahing revolutsioonilise armee ja mandri-
de valitsuse vägede vahel. Revolutsioonilist
armeed toetasid kohalikud elanikud ja
selle tulemusena saavutas revolutsiooniline
armee enimese võidu. Iga päev saabus Uh-
hani alale sadu ja tuhandeid vabataht-
likke. Kõikjal oli revolutsiooniline vaimus-
tus. Elanikud suhtusid vaenulikuult mandri-

¹ E. A. Ferob, lk. 30.

de armee. Utsangi revolutsiooniline valitus aga ei kasutanud täielikult ära rahva entusiasmi ja ei viinud neid pealitungile, püüdes vaid Uhhani piirkonna kaitsmisega.

Revolutsiooni esimesel perioodil seisid revolutsiooniline armee esotsas inimesed, kel oli vähe kogemusi ja olid vaenuhinnud ülestõusle nagu näites Tsang Tsing-lyang, kes oli varem endise hubei armee 29 polgu komandör. Mandäni armee pealitungil Uhhanile tegi Tsang Tsing-lyang Utsangi sõjaväe Li Juan-hungu ettepaneku — üli niina mandäni poole. Revolutsioonilise Utsangi valituse liikmed, saades sellest teada, nõudsid viivitamatult Tsang Tsing-lyangi hukkamist, kuid Li Juan-hung päästis reeturi. Lahingud toimusid Sandaotsjao linna juures. 27. oktoobril Tsang Tsing-lyang, koolimata sõdurite ja ohvitseride vastuseisust, andis käsu taganemiseks, kuid revolutsioonilised sõdurid aretuisid ta ja saatsid Hankouisse, kus ta hukati kohaliku valituse käel.¹ Tema kohale määras Li Juan-hung He Li-fani, kes olis samuti revolutsioonist ebralaisev inimene. He Li-fan

¹vt. Z. A. Fensob, lk. 32.

aga uudeks haavata saamis tõttu, tegelikult ta lani ise endale jalga, et pääseda vasturivikast kohast. Järgmine kandidaat Tsju Tseng loobus samuti ja alles nüüd asus ülemjuhataja kohale üks „Tungmān hoi“ juht - Huang Sing, kes viibis sel ajal Utsiangis.¹

Valituse vägede esolsas sisid kindralid Duan Tsi-tsi ja Fōng Go-tiang. 29. oktoobril algasid ägedad lahingud Hankou pärast, mis kestsid neli päeva, valituse vägede arvuka ülekaalu tõttu olid revolutsioonilised väed sunnitud linna ära andma.

Hankou all toimunud samuti lahingud, kuid linna kaitsjate hulgas oli neutraalseid, kelle abil õnnestus vaenlasel linn vallutada.

Revolutsioonilise armee juhtide hulgas levisid lahkumised. Huang Singi arvates olivaja Utsiang maha jätta ja võini jõude koondades vallutada Nanning ning seal valmistada ette uuesti pealitsus Uhhani alale. Ta ettepanen^{likuti} aga tagasi ja nüüd Huang Sing loobus armee juhtimisest ning siirdus Shanghai.

Pärast Hankou langemist muutus Utsiangi olukord kriitilisemaks. Li Juan-hung tegi omalt poolt ettepaneku - loobuda Utsian-

¹E. A. Ferol, lk. 32.

gist, kuid enamik revolutsioonilise armee juhtidest liikus selle ettepaneku tagasi. Li Yuan-hung puges Utsangist ja sel viitilisel momendil organiseeris linna naiste Versjuse juht Tsjan Y-u ning revolutsiooniline kindral Tsjan Tsen-u. Utsangile saabusappi ka rabatahtlike listest provintsidest ja neega tegevenes veidi ta sõjaline seisund.

Sojavägide ravendamise kõrval revolutsiooni mahasurumiseks püüdis Pekingi valitsus organiseerida klassijõude oma toetuseks. Ta otsis isikut, kes võis koondada enda ümber nii aristokraatia kui ka liberaalse kodanuse ning organiseerida rajalinud jõud rahva revolutsioonilise ^{võitluse} purustamiseks. Läärases tege- lases võis olla Juan Si-kai - Põlja-Hiina liberaalsete ringkondade esindaja. Yube mõned päevad pärast revolutsiooni puhke- mist Utsangis püüdis Pekingi valitsus ära kasutada Juan Si-kaid, tehes talle üles- andes ülestõusu mahasurumise Hubeis ja Hunanis. Seda ülesannet Juan Si-kai vastu ei võtnud, sest ta ei tahtnud muutuda Mandžu valitsuse lihtsaks käsilaseks.

Järgnevalt, nagu nägime, haaras revo-

lutsioon üha uusi provintse; revolutsioonilised väed saavutasid võite ja ühes provintstis järel kuulutasid välja sõltumatus. Pekingi valituse olukord muutus üha kriitilisemaks. Mandšuu dünastia pani nüüd kõik oma lootused Yuan Ši-kaile. Pekingi valitus tegi Yuan Ši-naile ettepanemise astuda peaministri kohale.¹ Veel enam Pekingi valitus paneks Yuan Ši-naile sõjaliste jõudude ülemjuhataja kohta Yangtse jõe bassinil. Yuan Ši-nai otsustas mitte nutata; ta võustus panutud kohti vastu võtma järgmistel tingimustel:

- 1) kokku kutseuda järgmisel aastal parlament;
- 2) moodustada parlamendi ees vastutav ministrite kabinet;
- 3) mitte tarvitada repressioone ülestõusmiste suhtes;
- 4) legaliseerida poliitiliste parteide olemasolu;
- 5) anda kalle vabade käed sõjaväe reformimise küsimustes, samuti armees ja laevastikus juhtimises;
- 6) lubada piiramatult kulutada vahen-

¹ "Uzbecnua M U D", ku. V, n. 84.

deid sõjalises otstarbeks.¹

29. oktoobril sõjaväed, mis asusid Peiingi piirkonnas, neldesid revolutsiooniliste vägede vastu väljastumast ja esitasid Mandiude valitusele 12 nõudmist, kus nõudsid mandiude privileegide likvideerimist, vastutava kabineti moodustamist, viimatuelt parlamendi kokkukutsumist, amnestiat poliitilistele vangidele.²

Peiingis valitus paanika, tuhanded inimesi põgenes ja Mandiude valitus oli sunnitud minema järeleandmistele konstitutsiooniliste monarhistidele ning nõustuma Juan Ši-nai poolt esitatud tingimustega. Nü sai Juan Ši-naist kontrevolutsiooniliste vägede ülemjuhataja ja peaminister.

16. novembril moodustas ta uue valituse. "Uus kabinett, - kirjutas vene saadik, - on küllaltki värvitu, koosneb vaid vana kooli esindajast ja Juan Ši-nai ametivendadest."³

Juan Ši-nai püüdis saavutada kompromissi ülestõusnutega. Juba enne sõitu Peiingisse, püüdis ta ülestõusmeid venda, et need loobuksid oma äärmistest nõudmis-

¹ Mu Uly, lk. 102.

² A. Ferob, lk. 36.

³ Saman, lk. 37.

ted. Juan Si-ai oli tegelikult suurõismise ja kapitalistide huvide eest võitleja, kuid praegu ta ei saanud asuda avaliku võitlusele ja seepärast asus ta järeleandmistele ja lauerimisele. 1912. a. V. I. Lenin ütles: „Tšina (hiina talupoegade) kõrval eksisteerib juba liberaalne kodanlus, mille tegelased Juan Si-ai taolised, on kõige rohkem võimelised reetma: eile kartsid nad bogdõkhani, lõmitarid ta ees, pärast, kui nad nägid revolutsiooniliste demokraatide jõude, kui nad tundsid tema võitu, reetsid nad bogdõkhani, homme aga reedavad nad demokraate sobingu nimel uuegi vana või uue „konstitutsioonilise“ keisriga.“¹

Revolutsioonilise Lõuna-Hiina juhid nägid, et poliitilisele areenile on ilmunud uus kuju Juan Si-ai näol, millel oli kahtlematult suur autoriteet võrude elapopulaarsete tsinidega. Revolutsionäärid mõistsid, et neil on vaja organiseerida keskne võimuorgan, mis lahendaks tähtsaid sis- ja välispoliitika probleeme. Sellens ajans olid praegu kõik Kesk- ja Lõuna-Hiina provintsid vabariigi rehtstamise poolt. Revolutsionääridel püüdis aga ühtne programm, ühtne juhtimiskeskus.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 18. kd., lk. 144.

Olusorra lahendamises pöördusid mõned
Utsangi valitsuse juhid hubei elanikkonna
nimel, Juan Si-kai poole kirjaga, milles püüdi
seda venna üle tulema revolutsiooni
poolele ja aidata võidelda mandide kuru-
tanu eest, vabariikliku valitsuse loomise eest.
Juan Si-kai oma vastuses Li Juan-hungile soovis
tas rahulduda nende reformidega, mida
Püügi valitsus läbi viis, soovitas pöörduda
konstitutsioonilise monarhia kehtestamisega.

8. novembril 1911. a. Juan Si-kai tegi ettepaneku
lahendada lahkarvamused Hiina tuleviku
kohta läbirääkimiste teel. Mõne päeva pärast
teatas Utsangi valitsus, et see Juan Si-kai
ei astu revolutsiooni vastu, valitsus ta
presidendina.¹

Juan Si-kai saatis 10. novembril oma sõnda-
jad Hankouisse, et need paluksid inglise
konsulit anda vahendajaks läbirääkimis-
tel. Samuti saatis ta Li Juan-hungile kirja,
milles teatas, et sõjaline tegevus lõpetatakse
kohe, kui revolutsionäärid tunnustavad
konstitutsioonilist monarhiat. Li Juan-hung,
Sun W, Tang Hua-hung jt. esitasid Juan Si-
kai ettepaneku Utsangi valitsusele läbi-

¹ Su My, lk. 105-106.

arutamisest. Üks revolutsioonääre asemid läbi-
rääkimiste sehtes eitavale seisukohale. Siis
saatis Juan Si-nai oma poja Juan Ke-dingi
Khanjani revolutsioonilise armei ülemjuhataja
Huang Singi juurde ettepanemuga - koos tege-
da.¹ Juan Si-nai lootis selliste sammudega
tekitada revolutsiooniliste juhtide seas lahu-
kelisid ja sellega nõrgendada revolutsiooni.
Huang Sing lükkas aga selle ettepaneku tagu-
si. Ta tegi omanorda Juan Si-naiile ette-
paneku Hiina vabariigi tunnustamiseks,
muna sel juhul esgu Hiina rahvas sunnir-
deus Juan Si-nai es ning sellise juhuse olvat
vaid üord tuhanda aasta jooksul.²

Nagu näeme, olisid mõningad kodanuse
ringkonnad Lõuna-Hiinas kokkulepet Juan
Si-naiiga mandžu dünastia kukutamiseks
ja vabariigi kindlustamiseks. Revolutsiooni
nad tegelikult kartsid ja ei soorinud
selle edasiarenemist. Juan Si-nai püüdis
oma positsiooni tugevdada Lõuna-Hiina
sehtes ning andis käsu pealinnas Khan-
janjale.

27. novembril Pekingi valitsuse väed
vallutasid Khanjani ja nüüd Juan Si-nai

¹ Su My, lk. 106-107.

² E.A. Ferob, lk. 38.

otsustas, et on saabunud soodne moment läbirääkimisteks revolutsioonilise Lõuna-Kiina erindajatega. Läbirääkimistel oli vahendajaks inglise saadik Jordan, kes andis käsu inglise konsulile Hankous pöörduda võitlevate poolde poole ettepanemuga lõpetada sõjategevus ja alustada läbirääkimisi. 3. detsembril lõpetati sõjategevus Lõuna ja Põhja vahel, Utsanyi ja Hankou piirkonnas.

Läbirääkimiste ürgandamisus lahuus ametist prints-regent Tsun, kes oli tuntud oma äärmiselt reaktiivsete vaadete poolt. Formaalset võim küünd Sun Jü keiser Guangjui leske, tegelikult valitses aga Juan Ji-nai. Korastovets teatas Kuinjit, et 23. novembril 1911. a. prints Tsun loobus vabatahtlikult võimust, kuna tema edu tegevuse tulemusena imperiumi elavikud kannatavad vaesuse all ja ta palub, kuigi on hilja, vabastada teda riigivõimude nõustest.²

Enalguite läbirääkimiste tulemusena otsustati kokku kutuda Põhja ja Lõuna vahel rahu-konverents. Lõuna-Kiina liberaalne kodanlus, kartes rahvamass ja alles kindlustanud

¹ Г. Э. Спуннов, кн. 171.

² „Известия М. У. Д.", кн. V, кн. 124.

endale juhtiva osa revolutsioonis, valdus üha enam karmeleppeli. Sama püüdsid saavutada ka Põhja-kiina kodanuse esindajad.

18. detsembril Panghai alanud rahukonverentsi esimesel koosolekul Juan Ši-kai esindaja Tany Šao-i ja revolutsioonilise Lõuna-Kiina esindeja U Ting-fangi vahel võeti vastu otsus - lõpetada sõjategevus ka Hubeis, Šansis, Fantsungis, Šjansis ja Mandšuurias.

Edasistel läbirääkimistel U Ting-fang nõudis mandšü dünastia kumutamist ja vabariigi tunnustamist. Ta teatas, et kui mandšü õukond ei tunnista vabariiki, siis on edasised läbirääkimised võimatud. Tany Šao-i esitas kompromissliku ettepanemu: kutsuda kokku parlament, kes otsustaks siis küsimuse riigivormist, mis leidis heakskiitmist ka U Ting-fangi poolt.¹

Oktoobri lõpus Tany Šao-i ja U Ting-fang töötasid välja järgmised alused parlamendi moodustamiseks:

1) parlament moodustatakse provintside delegaatidest;

2) iga provints saadab 3 delegaati ja igal delegaadil on üks hääl;

¹ Su Uly, lk. 110.

3) parlamendi avarine toimub vaid siis, kui on kohal $\frac{3}{4}$ osa delegaatidest;

4) sa provintside delegaate kutatakse kohale vabariikline võimude poolt, sa Peenji valitsuse poolt; delegaadid Sise- ja Välis-Mongooliast ning Tiibetist kutatakse kohale mõlema valitsuse poolt.¹

Juan Si-kai, pidades läbirääkimisi Lõuna-Hiina esindajatega, soovis endale samal ajal ühendustada ka suurema tegevuse vabaduse mandšuu dünastiast.

Tol ajal mõisteti Lõuna-Hiinas üha rohkem, et vabariigi kaitses on vaja oma jõudusid enam organiseerida, kujundada mingi ajutine kesne võim. Juba novembri keskel oli sellisel eesmärgil kokku kutsunud Mtšanji konverentsis mõningate Lõuna-Hiina provintside esindajad. Alates 13. detsembrist toimusid mainitud konverentsi koosolekud Nankingis, kusjuures sa võtsid kõnide Lõuna-Hiina provintside esindajad. Nankingis kuulutas provintside esindajate konverents end Rahvaskoguks, Hiina rahva esinduseks.

Vabariigi kindlustamise seisukohtast oli väga oluline tähtsusega Sun Jat-seni tagantulek Hiinas. Kui Hiinas algas revolutsioon viibis ta Kolumbias, kus saigi teada Hiinas toimuvatest ühendmestest. Sun Jat-sen

¹ vt. S. A. Ferob, lk. 40.

otustas kogu tagari võita Hiinasse. Tagari-
sõidul ta saavutas Londonis ja Pariisis
nõusoleku, et need valitsused ei abista
mandiüün dünastiat. Laenu Hiina revolutsio-
onilisele valitsusele aga ei õnnestunud tal
saada. 25. det. saabus ta Shanghai, kus
võeti pidulikult vastu.

29. detsembril valiti Nankingis Sun Jat-
seni Vabariigi Ajutisus presidendiks. Ta poolt
hääletas 16 provintsi 17-st (vastu hääletas
vaid Tšetsjanji esindaja)². Sun Jat-seni vali-
mine presidendiks kohale omas suurt aja-
loolist tähtsust, sest see tähendas vabariigi
pooldajate võitu.

Yuan Si-wei, kartes jääda poliitilisest
elust kõrvale, kutsus oma esindaja Tang
Jao-i rahuvõimendusele ära ja teatas, et
kokkulepe Põhja ja Lõuna vahel on võima-
lik vaid konstitutsioonilise monarhia alu-
sel.

Hoolimata kõigest, arvas Sun Jat-sen 1. jaanu-
aril 1912. a. vabariigi presidendiks kohustusi
täitma. Ta ei viivitanud oma reformide
programmi avaldamisega. 1. jaanuaril
1912. a. pöördus Sun Jat-sen rahva poole

² Hu Uly, lk. 91.

manifestiga, milles ta tegi teatavaks Nanningi valituse sise- ja välispoliitilised printsiibid. Sun Jat-seni järgi Hiinas pidid ühinema kõik Hiina rahvused ja oli vaja moodustada föderatiivne valitus. Armeid pidi ühinema üldise juhtimise alla. Sun Jat-sen märkis, et ta tegutses rahva heaolu hevides ja täidab rahva soove, tuleb arvestada iga provintsi iseärasusi ning viia Hiina tsentraliseerimise ja progressi teele. Kuid Sun Jat-seni rääkimised midagi maa võrdsest jaotamisest ja kaubandusest, olgujät talupoegadele oli see ühineus peamine.¹

Nanningi valitus esitas pealinna elanikele üleskutsed, milles esitati tegevuse põhijooned mandaride suhtes: 1) kõik mandarid, kes teavad oma päritolust, ei karistata surmanuhtlusega;

2) kõik mandarid, kes tunnistavad uut valitust kui pealinna parteilise ülemusega, osutavad abi valitusele, autasustatakse ja nende varandust ei konfiskeerita;

3) ühendamised peavad andma vastust;

4) keiser, keiserinna ja prints-regent võivad

¹ Г. Б. Эфендов, кн. 175.

- elada Ee-kes, võivad kaasa võtta teenijamona;
- 5) endine mandeide mõisnike maad konfiskeeritakse ja antakse uue valituse silmapaistvatele tegelastele;
- 6) laialdased maa-alad, milleid mandeid haarasid Hiina vallutuste ajal, konfiskeeritakse ja antakse välja jaotamiseks kasvõi paistvatele sõjameestele või tühistele isikutele;
- 7) liinemat^{vallas} varandus, mida põlismandeid on müünud peale 28. sept. konfiskeeritakse uue valituse poolt.¹ Näeme seega, et uus valitus suhtus kannis liberaalselt mandeudesse ja ei võtnud ette tõiseid samame talupoegade olukorra lahendamist.

3. jaanuaril Nankingi valituse delegaadid valisid Li Juan-Kunji viitsepresidendiks. Samal päeval teatas Sun Jat-sen ministrite kabinetis koosmisi. Kõigist ministritest oli vaid Kuang Liny tähelepanuvääriv revolutsioonilisest liikumisest osavõtja. Nankingi valitus oli koalitsioonivalitus, mis koosnes fedaalseist jõududest ja konstitutsionalistidest, kuid ka revolutsionääridest.² Kuid hoolimata sellest oli tal suur tähtsus. Esmindlinud inimesed kogu maa-

¹ „Китайская революция 1911 года“ (революция А. Мунга), „Красный архив“, Москва, 1926, т. V, (18), л. 71.

² См. Млы, л. 92, 93.

ilmas territoriaalset palavalt Hiina revolutsiooni võitu. 1912. a. jaanuaris toimunud bolševike partei VI (Praha) kongress võttis vastu Lenini poolt esitatud resolutsiooni, milles ta kirjutab: „Kongress... konstateerib Hiina rahva revolutsioonilise võitluse ülemaailmset tähtsust, sest see võitlus toob vabadele Aasiale ja äratab Euroopa kodanlike võimude, kongress tervitab Hiina revolutsioonääre-vabariiklasi, väljendab sügavat vaimustust ja täielikku sümpaatist, millega Venemaa jälgib revolutsioonilise rahva edusamme Hiinas...”¹

5. jaanuaril 1912. a. Sun Jat-sen, Nankingi valitsuse nimel, pöördus kõigi sõbralike maailma rahvaste, samuti ka välismaiste valitsuste poole lootuses, et välismaised abistavad Hiinat.² Sun Jat-sen üeldas, et tulevase vabariigi saatus seisab eeskätt Inglismaa kätes, kuna viimase vaenuliku positsiooni olnud talle veel selge. Inglismaa ei soovinud mandäni dünastia kuu ka Sun Jat-seni täielikku võitu. Inglismaale oli Hiinas vajalik kindlustada sellist jõudu, millele ta oleks võinud loetuda ja sellist „jõudu” nägi ta

¹ V. I. Lenin, Teosed, 17. kd, Tallinn, 1953, lk. 432.

² F. Z. Šepkurov, lk. 176.

Juan Si-kais nagu hiljem selgus. Muidegi oli Sun Jat-seni lootus arjatu, sest Inglismaa ei tahtnud ju ka Sun Jat-seni võitu.

Nankingi valitsus ise ei kavatsenud ka teostada sügavaid majanduslikke reforme. Agraarprobleemi lahendamise liikuti edasi. Nankingi valitsus oli peaaegu pidevalt rahahädas, sest imperialistlikud riigid, alleskeelutisooni vastu, keeldusid talle laenuandmast. 1912. a. jaanuaris Nankingi valitsus teostas sisenise laenu 14140 tuhande ljanil ulatuses, kuid tal õnnestus saada vaid 546 470 ljanit.¹ Sellest summast oli aga vähe armeel ülevõlpidamiseks ja ka muudeks hädaraajalikeks väljaminekuteks. Nankingi valitsus oli sunnitud minema vanade maksude taastamiseks ja ka osaliselt uute nõudmiste olukorra lahendamiseks.

Läbirääkimised Põhja- ja Lõuna-Hiina esindajate vahel jätkusid pärast Nankingi valitsuse moodustumist. Lepiti kokku selle, et pärast Mandšü dünastia loobumist troonist saab presidendiks Juan Si-kai.

1912. a. jaanuaris Juan Si-kai entas keisrinna Sun Ju'le Mandšü dünastia troo-

¹ E. A. Furob, lk. 49.

nist loobumise tingimused, mis olid välja töötatud Nankingi valituse poolt:

1) koos troonist loobumise loobub keiser võigist üleväändest õigustest;

2) keiser ei tohi end segada ajutise valituse tegevuse;

3) ajutise valituse asukoht on Nanking;

4) peale rüüriigi tunnustamist välismaade poolt ja rahu jaluleseadmisega Sun Yat-sen lahkeb ametist. Ta ametisoleku ajal keiseri erimeenemini Juan Si-kai ei sega end Nankingi valituse tegevuse.

17. ja 18. jaanuaril toimus Pekingis nõupidamine, kus mandžu vürstid astusid troonist loobumise vastu välja. 19. jaanuaril see nõupidamine jätkus, nüüd aga koos Juan Si-kai pooldajatega. Siseminister Tsao Bin-tjun tegi ettepaneku - laiali saata Pekingi ja Nankingi valitsused ja moodustada uus ajutine ühendatud valitus Tientsinis. Mandžu vürstid aga loobusid sellest. 26. jaanuaril keegi revolutsionäär tappis rüüriigi vastase partei juhi Ljan Bi. Mandžid olid sellest hirmunud, kuna kartsid revolutsiooni puhkemist isegi Pekingis. Nad

mõistrid, et nüüd ei saa enam midagi muuta ja 28. jaanuaril 1912. a. 42 mandüde armee kindralit nõudsid „vabariiklinnukorda“ (3 nädalat tagasi nad rihuanid üda).¹ Sellises olukorras 12. veebruaril 1912. a. keiser Pu T loobus troonist, sejuures tegi ta Juan Si-naile ülesandeks moodustada vabariikliku valitus Pekingis. Nii oli Juan Si-kai mandüde otseseks võimujärglasem.

Inglise saadik Jordan teatas Juan Si-naile, et Inglise valitus suhtub temasse heatahtlikult.² Samuti omas Juan Si-nai täielikult Prantsusmaa ja USA diplomaatia toetuse. Samal ajal tugunenid uudised, et Jaapan soovib Hiinale uuesti tungida ja levitada üldse uudised, et imperiaalistlikud riigid epitsevad agreessiooni lõuna Hiina suhtes. Sun Jat-sen arvab, et kui ta lahkeb presidendi kohalt, siis välisriigid ei alusta interventsiooni Hiinasse ja seepärast, et päästa vabariiki, otsustas ta vabatahtlikult lahkuda presidendi kohalt.

14. veebruaril 1912. a. Sun Jat-sen pöördus ki Hankingi Rahvuskogu poole ja teatas, et paneb vabariigi ajutise presidendi

¹ Lu Uly, lk. 115.

² Г. Э. Эфендов, lk. 178.

valitud maha ja toetas Juan Si-kai kandidatuuri selle kohale. 15. veebruaril Rahvemuigu valis Juan Si-kai presidendiks.¹

Sun Jat-seni otsus, loobuda presidendi kohast, tähendas tegelikult revolutsiooni napituleerumist liberaalse kodanluse ees.

Juan Si-kai jättis vana riigiparaadi täiesti muutmata. Koolimata Sun Jat-seni ja ta pooldajate nõudeist — Nanning jäägu vabariigi ajutine valitsus keskus — jäi Juan Si-kai Pekingi. See küsimus oli eriti tähtis just sellepärast, et Nanning oli revolutsiooniline linn, Peking aga hoopis vastupidine. Muidegi ei tahtnud Juan Si-kai lahuda Pekingist, kus tal oli palju poolehoidjaid. 21. veebruaril Nanningi saadikud saabusid Pekingi, et paluda Juan Si-kaid sõita Nanningi. Juan Si-kai otsis etteääret, et sellest pääseda ja ta leidis selle. Tema käel toimus Pekingis provokatsiooniline mars, järgmistel päevadel toimunud sellised rahutused nagu Tientsinis ning Baodingis. Muist sündmustest hirmutatud Nanningi saadikud loobusid oma ettepanekust ja nõudsid nüüd „ühendatud valitsuse“ moodustamist

¹E. A. Ferob, lk. 52.

Pekingis.¹

10. märtsil 1912. a. Rahvuskogu Nankingis võttis vastu ajutise Kiina vabariigi konstitutsiooni, mille alusel parlament pidi koostama kahest rajast. Valimisõigused said need, kes olid saanud 21. aastaks ja olid elanud 2 aastat antud kohas ning omad teatud varandusliku alammäära.² Valimistest võttis osa tühine arv valijaid, kuid hoolimata kõigest oli sel konstitutsioonil oma ajalooline tähtsus, sest emanatsioonalt Kiina ajaloolis fikseeriti säärased õigused nagu isikupunktumatus, sõna- ja trükkivabadus, ministrite kabinet pidi vastutama parlamendi ees.

5. aprillil Rahvuskogu kinnitas otsuse, et pealinnaks jääb Peking. Ministrid ja saadikud üksteise järel lahkusid Nankingist ja sõitsid Põlja - Pekingi, kus Yuan Si-kai kogus jõudu, et anda surmav löök revolutsioonile.

¹ Hu My, lk. 122.

² Г. В. Золотов, lk. 179.

III

Hiina revolutsioon ja imperialistlikud
välismaad

Kagu märgitud, oli Hiina revolutsioon ahvardus mitte üksi peedaalsetele ringkondadele ja mandiu dünastiale, vaid tema ümärgius oli ka võitlus Hiina iseseisvuse eest. Seda mõistsid imperialistlikud välismaad väga hästi.

Juba 1911. a. kevadel ja suvel toimunud ülestõuseeliseksimine Hiinas tekitas ärevust välismaades ning nad hakkasid kaaluma interventsiooni küsimust. Ärevus kamas muidegi revolutsiooni puhnemisega. Erihit agarust interventsiooni ettevalmistamiseks näitas Jaapan. 16. oktoobril pöördus Jaapani saadik parun Motono välisministriuni poole märgukirjaga, milles juhiti Venemaa tähelepanu vajadusele, silmas pidada Vene-Jaapani 1911. a. lepingus märgitud põhimõtteid. Jaapani märgukiri oli ettepanek Vene-Jaapani koostöös interventsiooni organiseerimisel. Peterburis li-

¹ Kumaiekaer pebovojus, lk. 57.

dis ettepanee pooldamist. Välisministriunni jutti
va töötaja A. A. Neratovi ettenandes tsaarile
rõhutatati, et ei tohies lasta mooduda soodsat
olekorda tsaari-Venemaa positsiooni kindlusta-
miseks Hiinas.¹

Hiina revolutsionäärid, nähes välisriikide
hoiakut, püüdid interventsiooni ära hoida,
teatades välismaa konsulitele, et välismaelan-
ja nende valdeeri Hiinas peatare puutumatus,
seid need riigid, kes toetavad manchu dünas-
tiat, kuulutatare Hiina vaenlasteks. Vene saa-
diu Pekingis, kes pidas vahetregariist töö-
näolisus, andis korraldus oma kindral-konsu-
like Hankous, et revolutsioonilise valitsuse and-
liku pöördumise puhul tema pooli püüans
vastuett hoiduda.²

Inglismaa ja Prantsusmaa auesid eri-
algu ärasotavale positsioonile. Oktoobri al-
gul Inglise valitsus isegi teatas Jaapani
saadiale Londonis, et juhul kui ei riiva-
ta välismaalaste huviseid, ei tulees vaheli
legada Hiina asjadese.³

Revolutsiooni algul, kui Utsangji kindral-
kuberner Lii Tsing pöördus Inglise konsuli
pooli abisaamiseks, toimus välisriikide

¹ Кумаицкая пехота, л. 64.

² самар, л. 87.

³ самар, л. 66.

konsulite nõupidamine, mis arutati seda küsimust. Arvanised läänid lahkus, kuid siiski 18. oktoobril võtsid nad vastu järgmise otsuse: „Käesoleval momendil on puhkenud Hiinas sõda Hiina valitsuse ja Hiina rahva-armee vahel. Rahvusvahelise õiguse printsiibi alusel ürköök millen riigi sõda oma rahwaga jääb selle riigi siseasjaks ja välisriikide kodariund, elades antud riigis, ei oma õigust vaheli segada ja peavad säilitama rangelt neutraalsust... ei tohi ontada kaasabi üksöök kummele poolele.”¹

Välisriike loomulinult ei pidurdanud „rahvusvahelise õiguse printsiibid”, vaid esites see, et olid travnenud vastuolud kapitalistlike suurriikide vahel, kes sel ajal valmistasid ette Esimest maailmasõda. Näites USA ja Jaapan — USA püüdis visalt Venemaad ja Jaapanit välja tõrjuda Mandšuurias. Selle ülesande seisukohalt omasi suurt tähtsust 1909-1910. a. loodud pannade konsortsium USA, Inglismaa, Prantsusmaa ja Saksamaa vahel. Teises põhjusel oli see, et revolutsioon Hiinas oli muutunud laialdasel. Ja ellistel tingimustel ei julgeud imperialistlikud

¹ Xy Uku, lk. 182.

rüigid avalinelt toetada vana, mädanenud manchu dünastiat, kuid sellest hoolimata jätkand nad sobivate vahendite otsimist oma agressiooni teostamiseks.¹

Kogu 1911 - 1913. a. revolutsiooni ajalugu tunnistab seda, et imperialistlike riikide 'neutraliteet' oli vaid sildias nende tõelisele poliitikal Kiinas. Võitluses revolutsiooniga nad tuginenid sisemistele kontrrevolutsioonilistele jõududele esotsas Yuan Si-kaiga.

USA-le meelubki mõte kasutada Yuan Si-kaid võitluses revolutsiooniga. Inglismaa hakkas USA initsiatiivi toetama, uuna ta oli huvitatud Kesk- ja Lõuna-Kiinast, mis olid aga sel momendil ülestõusust haaratud. Briti Saadik Pekingis kirjutas outoobri lõpul Londoni: „Mitte keegi ei või Yuan Si-kaist paremini etendada vahendajana hiina rahva ja manchuide monarkia vahel, ueda tema ja ta perekond teenisid mitmete põlvkondade jaoks.“² 15. novembril saabus Inglismaalt vastus, milles öeldi: „Me seiktume Yuan Si-kaide täie sõbralikkuse ja austusega... Me tahausime revolutsiooni tulemusena näha valitust, ues on tugev

¹ E. A. Ferob, lk. 59.

² vt. E. A. Ferob, lk. 60.

ja muidas läbi via sõltumatut sisepolitiikat, jahule seada Hiinas korra, hundaussamuti huna soodsad tingimused kauplemise arengus. Selline valitus võib arvestada mis täieliku loetusega.¹

USA, Inglismaa, Prantsusmaa ja Saksamaa pankade konsortsiumide esindajad soovivad mandši dünastial anda võim „tugeva inimuse“ kätse.²

Venemaa ja Jaapan vaatavad selle küsimusele teisiti. Jaapani valitus toetas anti-imperialistlikku võitlust, kuna lootsid, et Hiina nõrgeneb selle läbi ja ta saab tugevdada oma mõju Hiinas. Kuid Jaapan ei oletanud, et ülestõus laieneb ja võib neega hävitada valitseva dünastia. Pärast Jaapan, nähes nüüd tõelist olukorda, tegi välisriikidele ettepaneku alustada interventsiooni Hiinasse, et kindlustada mandši dünastiat.³

1911.a. novembri algul Jaapani valitus küsis Inglis valitsuselt, kuidas viimane suhtub sellele, kui Jaapan vallutab raudteeliini Panghaiquani juures. Juba oktoobri lõpul oli sõjanõustik Tanana väljastõotanud Jaapani vägede plaani Pekingi ja

¹ vt. E. A. Ferole, lk. 60.

² samas, lk. 61.

³ Мировые войны XX в. Дарьинский Боероке (1840-1949), lk. 240.

Tiibetini vallutamiseks. Ent Venemaa ja Inglismaa ei toetanud Jaapani ettepanemist.

3. detsembril 1911. a. Jaapani valitsus eritas Venemaa välisminister S. D. Sazonovile kirja, mille idee seisnes mandäri dünastia kindlustamises.¹

23. detsembril 1911. a. Jaapani saadik Hiinas teatas Yuan Si-kaille, et Jaapan ei tunnista mingil tingimustel Lõuna-vabariigi valitsust.²

Samal ajal tugines Jaapani ettevõtjate mõju Lõuna-Hiinas. Nad lubasid toetada antiimperialistlikku võitlust lootuses, et saavad uusi privileege. Tegelikult Jaapan ei toetanud ju revolutsionääre, vaid oli revolutsiooni vaenlane. Hiina ta aga ei saanud toetada sõjalist interventsiooni pani ta nüüd oma lootused Yuan Si-kaille, varjates end nagu teised riigid „neutraliteedi“ sildiga.

Revolutsiooni arenedes hakkas ka tsaar Venemaa kahtlema avaliku rahelengamiskoltsabekuses. Muutus tõenäoliselt toimalus, et Hiina jaguneb rahuks. Tsaari-Venemaa pidas sellist sündmuste arengut väga kasulikuks. Nii saadik Pekingis,

¹ E. A. Furov, lk. 61.

² Samas

Korostavts rõhutas, et Venemaal Lõuna-Kiina territoriaalsed ja olulised poliitilised huvid ei ole, seepärast tuleb erimesel sobival momendil luua sõbraliitlased sidemed Lõuna-Kiinaga, silmaspidades, et Lõuna-Kiinast kujuneb Venemaa loomulik liitlane Põhja-Kiina vastu.¹ Seos nende raakultuuriga hakkas Venemaa kõrvale põinlema Jaapani ettepanemist ja loobus nist. Selline kaarivalitseva positsioon ei anna kaugeltki tunnistust sellest rühm oles tsaari-Venemaa revolutsiooni pooldanud. Ta ainult tahtis selgi tugevdada oma mõju Mandžuurias ja Mongoolias; samal ajal ei soovinud tsaari-Venemaa minna vastuollu ka Inglis- ja Prantsusmaaga ning USA-ga ja seepärast toetas ta ka nende poliitikat — s. o. Juan Ti-kaid.

Imperialistlikud riigid ontasid Juan Ti-kaid igasugust abi kui viimane sai peaministriks. Mandžu dünastia esindajad püüdsid alguel kontrollida Juan Ti-kai tegevust, kuid väliriigid aitasid teda sellest vabaneeda. 23. novembril 1911. a. toimus diplomaatiline korpus nõupidamine, kus võeti vastu Ameerika Ühendriikide

¹ Kumaïckar pebovayur, lk. 74.

saadiku ettepanek - toetada ja kindlustada
Juan Pi-kai tegevusvabadus.

Uusim imperialistlik riik aga ei pida-
nud neutraliteetipoliitikat. Krossi rahva revolutsi-
ooniline aktiivsus tõusuga 1911. a. lõpul, arva-
sid välismaigid, et nüüd on neil põhjust
kartta, et "... võitlejad Hiinas riivavad... ka
välismaalaste julgolekut ja materiaalseid
huvisid." ² Novembri keskel Hiina vetel oli
51 välismaa sõjalaeva 19 tuhande sõduriga,
Tanghais rahvusvahelisel ja Prantsuse kontreni-
ooni territooriumil oli 3350 sõdurit ja 10 kuu-
tlakki. ³ Oktoobris oli Pekingis, samuti ka
Tientsinis välismaa sõdureid ja ohvitse. 1911. a.
detsembris ja 1912. a. algul välismaalaste sõja-
mere ja maajõud jätkasid maandumist Hiina
sadamais.

12. novembril 1912. a. toimus välismaalaste
esindajate nõupidamine Inkous, kus Ameerika
Ühendriikide konsul mainis, et selle kosoleku
ümärgis oli - koondada relvastatud jõe-
de iseseisvus ja isikliku julgoleku kaitsus.
Revolutsiooni arenedes muutusid välismaigid ühe
agressiivsemaks.

Rahu sõlmimisel revolutsiooniline armee

¹ E. A. Berob, lk. 63.

² Мировые войны 1900-1913, т. VII, г. I, Тренбургам, 1938, lk. 195.
³ E. A. Berob, lk. 63, 64.

ja Pekingi valitsuse vägede vahel vahendajaks oli teatavasti Inglismaa, kellega ühines ka Jaapan. Välisriigid märkisid, et võitlus Hiinas ahustab ka välismaalasi ja nõudsid, et tuleb sõlmida rahu vastavalt mõlemate huvidele. Selline välisriikide samm oli valehugamine Hiina revolutsiooni ja avaldas tugevat mõju sünduste edasisele arengule. Arvestades välisriikide kokkuleppe nõuet hakkas Sun Yat-sen hiljem kõhalema ning loobus presidendi kohast.

3. veebruaril 1912. a. U. S. A. riigisekretär Knox saatis Saksa saadikule Washingtonis noodi, milles väljendas idud - ühiselt vaheli seada Hiina sivasjadest. Selliselt vaatas ühisimusele ka Vene saadik Hiinas.

Knox Hiina „aadusliku vabariigi“ kujunemisega kerkis pävanorda tema tunnustamise küsimus suurriikide poolt. Jaapan tegi järjekordse katsi kaitada alevorda. Motono teatas Vene välisministerrinnile Jaapani kavatsust - taotleda ühiste tingimuste isitanist suurriikide poolt Hiina vabariigi tunnustamises.¹ Jaapan pidas vajalikuks Hiinalt nõuda välismaiste võlaohustuste kinnitamist ja nõuigi välisriikide õiguste ja privilegide arveta-

¹ Kumańckaa pöovõõgõõ, l. 96.

mist, mida välismaigid kahtuvad kas lepingute või siis väljakujunenud prahtina alusel.¹ Välisminister Sazonov oli Jaapaniga nõus, kui aga sijuures saaks „... sundida Hiina valitsust austama meie viliini õigusi Põhja-Hiinas.“²

Kaugemale nõigist läks Nikolai II ise, mida kujukaalt näitab tema Uryankhai piirkonna annetusrimie kavaga. Nimelt 29. jaanuaril 1912. a. teatas Vene diplomaatia esindaja Pekingis Peterburi, et Venemaa annetusriigis kohe Uryankhai piirkond, kuna ühelt poolt si olevat kahtlust Venemaa juriidilistes õigustes sellele alale ja teiselt poolt olevat parajasti sobiv moment. Sazonov oma ettekandes keisrile märkis, et Venemaal nagu on selgunud, sellele piirkonnale juriidilisi õigusi ei ole. Kõivata seda piirkonda oleks võimalik siis, kui Venemaa huvide kaitsemine seda vältimatult nõuab. Sazonov aga ei teadvat, kas Uryankhai piirkonnas on toimunud sündmusi, millele tõttu Vene alamad eal vajavad relvade kaitset.³

Nikolai II kirjutas ettekandele: „... meil on hädavajalik tegelda enam aktiivseti selle

¹ Кумауцкая публичность, кн. 96.

² samas

³ samas

maa) pangakonsortsiumi poolt Hiinale laenu andmise küsimus. See kutsus rahutuse enle tsaari-Venemaal. Sazonov telegrammis Vene saadikule Pekingis avaldas kartust laenu tagajärgede suhtes, kuna Hiina võivad välislaenu abil rehvastuda ja Venemaa and Hiinale kõige lähemal. Sazonov tegi Pariisi saadikule ülesandeks juhtida Prantsuse välisministeriumi tähelepanu sellele, et võet- daes järele, kas Ententii huvidele on kasuks kui Vene jõud on võetud teda Kauy-Idas ähvardava ohuga.¹

Sazonov rahunes, kui Prantsuse saadik teatas, et ka Venemaa ning Jaapan kutsu- tase laenuandmisest osavõtma.² 10. märtsil 1912. a. saigi Venemaa kutse astuda konsorti- umi.³ Venemaa ja Jaapan astusid 4 riigi pannade konsortsiumi sellepärast, et kartsid enamale jääda Hiina küsimuse arutamisest, kuna Lääneriikidel olus selliselt olud hea võimalus tugerdada oma mõjusfääre Hi- nas ja Venemaa ning Jaapan olusid vasta- sel korral Hiina rikkustest pidaand loobu- ma (ka Mandžuurias ja Mongoolias).

Kasutades ära kodusõda Hesk- ja Lõuna

¹ Кемальская революция, к. 102.

² samas

³ Э. А. Бероб, к. 70.

Hiinas, tegid imperialistid natut Hiinalt ära riskuda ta mõned ääreterritooriumid. Kui teated Hiina revolutsiooni sündmustest jõudsid Tšibeti pealinna Lhasa'sse, läks sealolev hiina garnison üle vabariiklaste poolele. 1911. a. novembris Tšibeti pealinnas olavad hiinlased kuulutasid välja Tšibeti sõltumatusel Pekingi valitsusest. Moodustati uus valitsus esolvas endise kindral-kuberneri Ljan Jueniga. Nud muutused ei parandanud aga Tšibeti elanikkonna olukorda, kes nägid endiselt hiina ametnikes oma rõhujaid.

Inglise imperialistid, arvates, et on saabunud sobiv moment, alustasid avalikku interventsiooni Tšibetis. 17. augustil teatati Hiina välisministriunule, et Inglismaa ei tunnista seni Hiina vabariiki kui ei taide-ka ta nõudmisi Tšibeti suhtes.¹ Inglise valitsus viisid Tšibeti relvi, sõjaväge. Inglise valitsuse selline poliitika kutsus Hiina valitsuses esile rahulolematuse.

Samal ajal püüdis tsaari-Venemaa kindlustada oma positsiooni Mongoolias.
Mandžude valitsuse uus kurss - Mongoolia

¹ E. A. Ferob, lk. 75.

koloniserimisel, mis see tsaari-Venemaa valituse
erilise teatava ärevuse, uuea taie oli huvi-
tatud Mongooliast. Juba 1911. a. juulis oli
toimunud Urgas Mandiude valituse tead-
mata Mongoolia bogdegegeni nõupidamine
fodaalidega, mis otsustati saata saadi-
tud tsaari-Venemaale läbiräärimisteks
Mongoolia valdamise küsimustes Hiinal.¹

1911. a. augustis tsaarile ühantud kirjas olid
ettepanemused — tunnistada Mongoolia iselis-
vust, sõltumatust kaubalepingute sõlmimises,
raudteede ehitamine jne. Delegaatidele öeldi,
et tsaari-Venemaa annab neile abi, kuid
tegukseda tuleb ettevaatlikult. Revolutsiooni
puhkenisega seoses olid Venemaal niid
tegukseniseks suured võimalused. 1911. a. oktoobris
saavutas tsaari-Venemaa Hiinalt formaal-
se nõusoleku, mitte läbi vää Nälis-Mongoolias
reformide ilma tsaari-Venemaa nõusolekuta.

Soovides oma positsiooni Nälis-Mongoolias
kindlustada saatis tsaarivalitsus sinna üle
pataljoni jalaväge ja mõnisada kasakat.

Nälis-Mongoolia fodaalid teatasid 1. det.
1911. a. ürgipöörde, kasutades ära araatide
vabadusvõitlust ning teatasid Nälis-Mongoolia

¹ E. A. Ferab, lk. 77.

sõttumatusesist Pekingi valitusest. Rahvusliku vabastusliikumise tõusu tulemusena Välis-Mongoolias kukutati mandaandi idee; võimude juurde tulid nüüd mongoolia feodaalid.

Hiina valitus aga ei andnud Välis-Mongooliale täielikku iseseisvust, vaid lubas talle autonoomia. Venemaa ei toetanud iseseisvust, kuna kartis, et selle toetamine tekitab konflikti tiste riikidega ja seega toetas autonoomiat. Oma mõju kindlustamiseks sõlmiti 3. novembril 1912. a. Urgas leping Välis-Mongooliaga, mille alusel Venemaa lubas toetada Välis-Mongoolia autonoomiat, aidata relvastatud jõudude formeerimisel ja mitte lasta Mongooliasse Hiina väged.¹

Vene kaupmeestel lubati vastutasuks vabalt liikuda kogu Mongoolias ja vedada sinna kaupu. Hiina valitus ei tahtnud nõustuda selle soovõrdõigusele lepinguga, kuid vastasel korral oleks Hiina pidanud alustama sõda tsaari-Venemaa väeüksustega Mongoolias. Yuan Yi-kai mõistis aga hästi, et revolutsiooni lõplikuks lämmatamine on talle vajalik väliskriiside loetus, nende hulgas ka tsaari-Venemaa oma ja sellepärast

¹ E. A. Ferol, lk. 78.

ta olustas järgi anda Välis-Mongoolia küsimuses. 5. novembril 1912. a. kirjutati alla Vene-Kiina deklaratsioonile, milles lubati, et Kiina ei uga end Välis-Mongoolia küsimuse ja tundaistab 1912. a. tsaari-Venemaa ja bogdoozeeni vahel sõlmitud lepingut.¹

1912. a. jaanuaris Jaapan nõudis, et Venemaa arvestaus Jaapani huvitid Sise-Mongoolias. 8. juulil 1912. a. Vene-Jaapani vahel sõlmiti selles küsimuses salajane leping. Kui tsaari-Venemaa kui ka Jaapani positsioonid tugvnenid Sise- ja Välis-Mongoolias.

1913. a. oktoobris toimus Indias Inglismaa, Tübeti ja Kiina esindajate konverents. Inglismaa nõudis Tübetile täielikku iseseisvust, sõltumatus. Kiina aga ei leppinud sellega, vaid lubas anda Tübetile autonoomia, kuid Inglismaa valitsus ei nõustunud selle kompromisliku etpanemuga. Inglismaad aga ei seganud sugugi Kiina valitsuse vastuseis, vaid ta tegutses Tübetis edasi.

USA imperialistid püüdsid samuti saada endile uusi privileege Kiinas; USA pidas

¹ E. A. Ferrel, lk. 79.

Yuan Si-nai valitusega läbiräärimisi, et
talle antakse 99. a-ks rendile Tsoušani
saarestik.

Laksamaa asus oma mõju tugevdama
Fantungis ja Prantsusmaa Yunnanis.

Imperialistide üldine poliitika aitas kaasa
Hiina revolutsiooni purustamises. Väene süga,
et välismaiste juted "neutraliteedi" poliiti-
kast olid vaid rätteks nende tegelike
kavatsuste — Hiina röövimisel.

IV

Liberaalne kodanlus ja suurpodaalide dikta-
tuuri kujunemine Hiinas aastail 1912 - 1913

Koolimata sellest, et Hiinas oli kehtestatud
vabariik, ei paranenud töötavate masside
olekord. Seda märkivad juba vabariigi en-
nustel päevadel ära välismaalased, öeldes, et
vabariik on küll kehtestatud, kuid uue sildi
taga peidab end vana inim.

Juan Fi-kai valitsus hakkas kohe välis-
riinidelt laenu taotlema. 12. ja 13. märtsil
1912. a. Londonis ülalmainitud riinide
pankade konsortsiumi nõupidamisel otsustati
5 kuu jooksev (aprillist - augustini) anda
tema valitsusele laenu 6 miljoni Yani
ulatuses.¹ Inglise saadik Peterburis tea-
tas, et Hiina valitsusele oli see laen
vajalik revolutsiooniliste jõudude vastu
võitlemiseks. Välisriinide plaaniks ühisandus
oligi seega revolutsiooni lüüesamine Hi-
nas Juan Fi-kai kaasabil.

15. mail 1912. a. algas Londonis 6. maa

¹ E. A. Ferab, lk. 69.

pankade konsortsiumi ^{uus} nõupidamine, millele aru-
tati laenu andmise tingimusi. Need arjused
järgnesid:

- 1) kuu riigi pankade konsortsium suures
oma erindajad kontrollima, milles laenu
kasutatakse;
- 2) laenu kindlustatakse soolamaasust saada-
vate tuludega;
- 3) Hiina valitsus ei püüa laenu saada
teistelt riikidelt, kuni laenu lõpliku välja-
maasmise Hiinale.¹

Kui Hiinas said teatavaks kõõvelliiku
laenu tingimused, puhkes kõinjal pahanu-
torn „Tungmõn hoi“ initsiatiivil algas kogu-
maal sisselaenu tellimine, millest võtsid
aktiivelt osa tööliised, talupojad, kaupmehed,
revolutsioonilise armee ohvitserid jt. Kesk- ja
Lõuna-Hiina küladel toimusid mittingud.
Ka parlament oli vastu sellele häbistavale
laenule. Yuan Pi-kai valitsus pidi selleks
korras laenust loobuma, sest jõudude
tasanaal muutus talle elasoodsaks;
lõplikult ta muudugi sellest ei loobunud.

Laiade rahvahulnade olusord oli endi-
selt halb, uus valitsus ei teinud midagi

¹ E. A. Ferob, lk. 71.

nende olukorra parandamiseks.

Sellepärast ka rahvamamid, vuti aga talupojad astusid reas rajoonides vabariigi vastu välja. Ülestõus algas sageli illega, et talupojad veldusid kenti maumast. Nii oli ka olud revolutsiooni algul Põhja- ja Shubei provintides, kus talupojad veldusid mõisminele maarenti tanemast. Talupoegade liikumist ei loetanud nüüd aga „Tungmõn hoi“, kuid sellest hoolimata, võttis nende liikumine kiina lõuna- ja keskiprovintides massilise ulatuse. 1912. a. kevadel ja suvel olid rahva rahutused Quantungis, Shubeis, Hunanis ja Tausis. Quantungis arenesid sündmused kõige kiiremini. Siin antiivõimus reasela- jaste ühingu tegevus. Quantungis erindand vabariialikku võimu „Tungmõn hoi“ liikmed Shu Kan-min ja Tõen Tsjung-ming, kuid need nõudsid korra jalulekadmist. Esimeses sa- mmas selle ütlesande täitmisel oli relvade vä- norjanine, kuid illega ei saavutatud jätki- tatud eesmärki. Talupoegade liikumine 1912. a. suvel vaid tegevus ja aujures paigu- ti relvastatud ülestõus.

1912. a. suvel s.o. juunis saadeti koristus-

¹ Z. A. Ferob, lk. 82.

ekspeditsioon Quantungis. Võitlused toimusid
Kaijanis, ülestõusnud vallutasid samas
provintsis asuva Šibani küla. Ülestõusud
toimusid ka teistes provintides nagu Kubeis
ja Kuanis. Seid 1912. a. suvine talupoegade
võitlus oli stühiline, erinevais nohtades ja
lõpptulemusena suruti maha valdariigi valitsemise
võimude poolt.

1912. a. kevadel ja suvel toimusid rahutused ka linnades „Tungnõn hoi“, „Gungtsinhuei“, „Vensjueš“ liikmed nõudsid rahvastare valitsemise kumutamist ja olid revolutsiooni jätkamise poolt. Riiti selgesti väljendur see Kubeis ja Kuanis.

1912. a. „Gungtsinhuei“ liikmed Huanj Šjjang, Šjang Kai-tšjan ja mõned Vensjueš liikmed püüdsid organiseerida ülestõusu Ütsiangi sõjaväesades. Sama aasta juunis „Vensjueš“ juhid Tšu Tši-lju, Tšjang Guang-go jt. hakkasid salajase organisatsiooni kaudu ülestõusu ettevalmistama.¹ Kuid see nurjus. Kubei revolutsionääride katsel alustada 25. septembril ülestõusu Ütsiangi garnisonides, lõppes samuti ebaõnnestumisega.
Ülestõusu ettevalmistajaid karistati kar-

¹ E. A. Ferob, lk. 83.

² samas

milt.

1912. a. moodustati Hiinasis nida revolutsioonilisi ühinguid, nagu „Terroristide partei“, „Revolutsiooniline partei“, „Politiiliste reformide partei“ jne.¹ Hubei ja Hiinani ülestõusude ebaõnnestumine on elitatav sellega, et neil puudus selge tegevusprogramm, mis oleks läinud rahvalaenu kaasa lömmanud. Nad võitlesid lahus talupoegade liikumisest. Lähikäänimiste, poliitiliste pöörete ja terrori abil ei saanud loomulikult muuta revolutsiooni käiku.

1912. a. revolutsioonilise liikumise tõusust väljendus selgesti 2 tendentsi - laiad rahvamasid olid huvitatud võitluse jätkamisest, agraarüürimuse lahendamisest; hiina rahvuslik kodanlus püüdis jõuda kompromissini, kokkuleppele kontrevolutsiooniliste jõududega revolutsiooni viiremas maha surumiseks ilma poolfeodaalse, poolkoloniaalse korra muutuseta.

1912. a. lõpul ongi maal märgata revolutsioonilise liikumise langust.

Kodanlikud revolutsionäärid lähtusid nüüd sellest, et revolutsioon on juba lõppe-

¹ E. A. Ferab, lk. 83.

mid ja päevaroumas misal vaid ües telesanne
- rabinieri tugedamine. Selles aga pidi
moodustatama „hea valitus“, kes juhtis mead
rabinieri ajutise konstitutsiooni vaimus. Juba
1919. a. aprillis oli Pekingis avatud ajutine
rabinieri parlament. „Tungmõn hoi“ oli parlamendis
esindatud kõige rohkemal määral, mid ta
sotsiaalne koosis oli revolutsiooni ajal tundu-
valt muutunud. Ta oli muutunud revolutsi-
oonilistest parteist liberaalsus parteis, kuhu olid
koodeeritud mõismine ja liberaalse uodanuse
esindajad. „Tungmõn hoi“ oli loobunud loomun-
gist „võrdud õigused maale“. Sama aasta
märtsis eraldes „Tungmõn hoist“ Hiina Vaba-
riigi Ühendamine hiit, mida juhtis Tsang
Tai-jang.¹

Parlamentiline võitlus tulemusena senised
konstitutsiooniliste monarhistide organisatsioonid
lagunesid ning nende asemel tekkis 3 par-
teid : Gunghetang (Vabariiklik partei),
Tunitang (Ühendatud partei) ja Mintütang
(Demokraatlik partei). Tunitangi parteisse
koondusid kõik Sun Yat-seni ja Shuang
Lingi vastased. Selle partei juhtideks olid
vana korra bürouraadid Tseng De-tsjuan,

¹ E. A. Ferol, lk. 84.

Tang Fou-tsjan, Sjün Si-ling jt. See partei ta-
tar täielineult Juan Si-naid. Nabariiniline par-
tei kohta kirjutas V. I. Lenin, et see kujutab
endast „... musternäidet ulla kohta, mis petli-
nud on kildid poliitinas! Tegelikult on see konser-
vatiivne partei, kes toetub peamiselt Kiina
põhjaosa, s.o. kõige mahajäänuna osa, amet-
niiele, mõisminele, nodaulastele.“¹

Parlamendis „Tung mõi hoi“ nõudis presiden-
di võimude piiramist ja et ühendustada „Tung
mõi hoi“ võitu tulevastele valimistele parla-
menti, püüdsid ta juhid meelitada partise
üha uusi liikmeid.

„Tung mõi hoi“ tegi samme uue partei moodusta-
miseks ja 25. augustil 1912. a. Pekingis toimus
uue partei esimene koosolek. Parteid nimetati
Kuonintangi parteiks st. Rahvessõprus par-
teiks. V. I. Lenin ütles: „Rahvessõprus partei“ on
aga peamiselt Kiina tööstuslinnema, esindli-
nema, arenenema lõunaosa partei. „Rahvus-
liku partei“ peamine toetus on laiad kalu-
rahva hulgad. Ta juhtidena on välismaal
kasvatuse saanud haritlased.“²

Partei avanõuolekul pidas Sun Jat-sen
kõne, milles märkis, et revolutsioon ei ole alles-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 18. kd., lk. 369.

² samas

annet täitnud. Tema arvates oli vajalik välja töötada partei programm ja levitada ta ideid rahva hulgas. Sun Yat-sen märkis veel, et Kiina olevat ohus, kuna Juan Si-nai on täielikult kapituleerunud Euroopa suurriikide ja USA es.¹

Kuonintangi programm oli järgmine:

1) kaitsta ja toetada tugevat ning ühendatud valitsust;

2) kesk- ja kohaline valitsuste pidev koostöö;

3) võtta tarvitusele abinõud Kiina kõigi rahvaste ühendamiseks, teostada tõeline võrdustamine, nii et Kiina rahvas peatselt oleks tugev ja ühtne;

4) võidelda rahva elatustaseme tõstmise eest ja suunata valitsuse jõud kiiremale ja täielikumale meie maa ressursside kasutamisele;

5) arendada sõbralikke suhteid välisriikidega.²

Programmis aga puudus nõudmine õiguste võrdustamisest maale. Seal ei cutu- tud võitluse imperialistidega, küll aga räägi- ti koostöö rajadusest nendega. See näitas kiina kodanluse nõrkuust tol perioodil,

¹ Г.З. Эфендов, лн. 181.

² Э. А. Баров, лн. 86-87.

hirmu rahva es, sõltumist imperialistidest.

Seega elpoolnimetatud parteidest ei kaitsnud ükski kindlalt rahva huve, selle jõupingutustega oli mandari dünastia kukutatud.

Juan Ši-nai, toetudes välisimperialistidele, hiina nontrevolutsionääridele ja kasutades demokraatliku kodanliku nõnnest, valustas ette sõjalise diktatuuri režiimist.

1912. a. aprillis Juan Ši-nai pidas parlamendis nõne, milles teatas valitsuse tegevuse programmi. Selle järgi tuli täita kõiki töövärdõigustlike lepinguid, vähendada armeekoostist ja Hiinas nord jalule seada. Ta andis kohe imperialistidele mõista, et on nende truud teener, mida need juba ise varem taipasid.

Revolutsionilise arme laialisaatmise tähendas ju ära võtta kodanlinelt revolutsionääridelt nende peamine tugi. Selle sammu kiitid heans ka „Tingmõn hoi“ juhid. Nii oligi 1912. a. juunies 2/3 lõuna-armeest laiali saadetud. Väikes oli Uhanis varem 110 tuhat sõdurit ja ohvitseri, need vähendati neid 40 tuhandeni. Hunanis vähendati sõjaväelaste arvu 50 tuhandelt - 11 tuhandeni.¹

¹ E. A. Ferob, lk. 89.

riigi Nankingi valitsuse volinikuna Lõuna-
vägede laialisaatmisel. Samal päeval põgenes
Tang Sao-i Pekingis välismaa kontumironi terri-
tooriumile Tientsinis. Juan Si-kai otsustas olu-
norda kasutada ja kaotada peaministri koha
ning anda ise neid kohustusi täitma. Minist-
rid ja parlamendi saadikud aga ei nõustu-
nud sellega ning Juan Si-kai pidi oma kavat-
sustest loobuma. Peaministri kohale määras
ta reaktioonäär Sjui Si-tšangi, kes ei leidnud
aga parlamendis heakskiitmist. Järgmine vandi-
daat peaministri kohale oli Lu Tšeng-sjang. Pro-
testides nüüd osa ministrid lahkus valitsusest
ning seega saabus nn. ministrite kriis.

18. juunil Lu Tšeng-sjang esitas parlamendile
ministrite nimekirja, mille oli koostanud Juan
Si-kai, kes otsustas jõuga saavutada endale
võidu. Saadikutele avaldati mitmesuguste
võtetega mõju, et nad toetaksid üles-
seatud kandidaate. Lõuna militaristid
ja ka Põlva armeel esindajad saatsid
Pekingi telegramme, milles nõudsid minist-
rite kriisi lahendamist. Juan Si-kai püüdis
saadikuid veenda, et ministrite kriis
on hädasohtlik Hiinale ja see

tuleb kalendrada lähemas tulevikus.

25. juulil Pekingi poliitilistes ringkondades arutati kõrvimust parlamendi laialisaatri-
sest sõjalise jõu abil.¹ Sama päeva õhtul
Juan Ši-kai rutsus gruppi kõhlevaid saadi-
kuid endale külle, kes tõenäoliselt avaldas
neile kurvet. Järgmisel päeval Kiina omas juba
maduslikku, parlamentaarset valitsust. Saadi-
und hääletand nüüd usmuiselt ülesmatud
kandidaatide poolt. Tegelikult need minist-
rid olid vaid kuulerad Juan Ši-kai käsku-
de täitjad. Seda oli Juan Ši-kai saavuta-
nud edu, sest nüüd olid valituses sellised
inimesed, kes olid vabariigile vaenulikud.
Sama märkis ära ka Huang Šing, neid
sellest hoolimata tema ja ka teised „Tung
mõn hoi“ juhid suhtlesid Juan Ši-kaiga
leplikult.

Nõim koondus üha enam ja enam Juan
Ši-kai kätem. 1912. a. augustis tema känel
tapeti üks Lõuna revolutsiooniline armee
kindralid Tšang Tšen-u, kes oli Utšangi
sõjaväevalitsuse esimehe astäitja.² Ta oli
üks neist revolutsionääridest, kes si raheldu-

¹ Hu Uly, lk. 134.

² Z. A. Ferob, lk. 93.

need presidendi diktaatorliku tegevusega. Tema juhtimisel toimunud rahutused Utsangis. Juan Ši-kai känel sõitsid Tšang Tšen-u ja Fang Veju Puiingi, kuid seal nad arutleviti ja mõni tund hiljem lasti maha.

See sarnane rütmus Lõuna-Hiinas võib rahunenud, kõnjal algavad miitingud, uueolud ja demonstratsioonid. Utsangis uutsesti kõiki ülestõusule, et hävitada rütmid, usotsas Juan Ši-kaiiga. Need rahutused aga ei puhkenud korraga ja lõpptulemusena suruti maha.

25. septembril 1912. a. Juan Ši-kai määras peaministriks Tšao Bing-tjunja, kes suhtus parlamendimise varjamatu põlguuga. Sama aasta oktoobris otsustas Juan Ši-kai enda võime tugurdamises ^{siiski} laenu teha. Sun Jat-seni ja Juan Ši-kai vahelord kujunes järjst teravamaks.

26. detsembril 1912. a. Juan Ši-kai andis dekreedid, mille alusel provintside kõrgemaid ametnikke ei valitud enam, vaid need määras president. See dekreet töötati välja ilma parlamendi nõusolekuta, sest Juan Ši-kai tundis end olevat juba kallis tugeva.²

¹ vt. E. A. Ferole, lk. 94.

² samas

Juan Ši-nai, püüdes saada endale talu-
pöegade toetust, esitas 1913.a. algul parla-
mendile seadusprojekti, mille alusel sa mõisnie-
maid pidi konfiskeeritama. See seadus tegeli-
selt ei kõigutanud keidagi fodaalset
maavaldust Hiinas, kuna selle järgi konfis-
keeriti vaid fodaalide need maad, mis üle-
tasid 500 li'd (umbes 16,5 tuh. ha). Sellist maa-
valdust omas vaid väike sa mõisnie-
st, kes olid päritolult mandžid. Seda oli see seadus
vaid lubadusena, mida Juan Ši-nai kants
enda huvides.

1913.a. jaanuaris ja veebruaris toimunud
valimised alalise parlamenti, mis koosnes
2-st nojast. Valimisõiguse said need ^{mees-}hoda-
nikud, kes olid üle 21 aasta vanad, omesid
500 juani ulatuses varandust, kandsid 2 aastat
antud kohas või maasid maase 2 juani
suuruses summas. V. I. Lenin ütles selle valimis-
õiguse kohta järgmist: „Juba riisiguine
valimisõigus näitab, et jõukas talurahvas
ja hodaalik on tiineteisega liidus, misjuures
proletariaat püüab või on täiesti jõue-
tu.“¹

Valimistel ülimkotta saavutas Kuomin-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 18. kd., lk. 369.

tangi partii 150 kohta, Gunghitang 40, Tunitang 30 ja Mintsutang 14 kohta; valimistel alamkotta saavutas Kuomintang 296 kohta, Gunghitang 140, Tunitang 90 ning Mintsutang 50.¹ Näeme, et Kuomintangi partii saavutas parlamendi valimistel võige rohkem kohti. Erimestest päevadest peale algasid parlamendi saadikute ja Juan Ši-nai vahel vaidlused; viimane oli otsustanud anda Kuomintangi partiile otsustava löögi.

Juan Ši-nail õnnestuski ühendada kolm konservatiivset partiid ühes - Progressiivseus partii, Tsinbutanis, neda juhtisid Ljang Tsi-tšao, Tang Hua-lung, Li Ting-fang, Li Juan-huyja Tšan Tsjang. Mõned Kuomintangi liikmed Juan Ši-nai ostis ära, kuigi hirmutas ja nii jõudiski ta sihile.

Hiina ajaloolane Tšen Bo-da kirjutas, et alaline parlament oli vaid nattes Juan Ši-nai diktatuurile; see oli poolpodaalse ja poolkoloniaalse Hiina parlament.²

Uus partii, Juan Ši-nai näpunäiteil tegi ettepanemise, et algul tuleks valida alaline president ja siis asuda alalise konstitutsiooni väljatöötamisele. See aga tal ei

¹ vt. E. A. Fierob, lk. 96.

² samas

õnnestunud, sest kodanlikud vabariinlased mõistsid, et see tähendab võimu täielikku minekut Yuan Ši-kai kätte.

Vahepeal hiina reaktsoonäärid ja välisrüügid nõudsid revolutsioonilise liikumise täielikku lüümatamist. 1913. a. algul kirjeldatud olukord lubas Yuan Ši-kail ülemisena avalikuks le pealtingile, kuna selleks ajaks rahvavõitlus oli vaibumas ja lõuna revolutsiooniline armee oli laiali saadetud. Ministrite kabinet Peikingis täitis vaid Yuan Ši-kai kätte, parlament oli kõhuler ja peale selle oli Yuan Ši-kai käsutuses tugev armee ning välisriikide toetus.

20. märtil 1913. a. Yuan Ši-kai salajasel käsul tapeti Sung Tsjao-šen kuonintay kandidaadid peaministri kohale. Yuan Ši-kai oli nüüd vabanenud ka poliitilisest võistlijast. Hiina reaktsoon asus pealtingile.¹

26. aprillil 1913. a. kirjutati alla uuele laenule 25miljoni n. st. ulatuses 5%-ga aastas.² Tšhing toimus 1912. a. välja töötatud rööklise tingimuste alusel. Yuan Ši-kai oli nüüd nindlustatud.

¹ E. A. Ferob, lk. 97.

² Lu Uley, lk. 141.

V. I. Lenin avas uude laenu röövelliku, kontr-
revolutsioonilise olemuse. „Nes Kiina laen, -
kirjutatakse, - tehti Kiina demokraatia vas-
tu: „Euroopa“ on Juan Si-nai poolt, kes valmis-
tab ette sõjaväelist diktatuuri. Mis „Euroopa“
on tema poolt? Tuleb äri pärast. Laen tehti
ligi 250 miljoni rubla mureks summas murega
84 rubla 100 vastu. See tähendab: „Euroopa“
kodanlased maksavad kiindastele 210 milj.
rubla; aga rahvalt võtavad 225 milj. rubla.
Ja kohe, mõne nädalaga, on uues 15. mil-
jardit rubla puhaskannu!... Aga mis Kiina rah-
vas laenu si tunnista? Kiinas on ju vaba-
riik ja parlamendis on enamuse laenu vastu?
Oo, siis hakkab „erründlik“ Euroopa kirju-
ma „trivilisatsioonist“, „korrast“, „kultuurist“
ja „isamaast“! siis paneb ta verema-
kahurid ja hävitab liides avantüristi,
reeturid ja reatsiooni sõbra Juan Si-naiga
„mahajäänu“ Asia vabariigi. Kogu
juhtiv Euroopa, kogu Euroopa kodanlus
on liides kõigi Kiina reatsiooniliste
ja keskaegsete jäududega.”¹

Sun Yat-sen nõudis, et Juan Si-nai
lahkuks presidendi kohalt; loomulikult

¹ V. I. Lenin, Teosed, 19. kd., Tallinn, 1953, lk. 78.

ei mõelnudni viimane uida nõuet täita. Nüüd pöördus Sun Jat-sen rahva poole üleskutsega — alata uuesti revolutsiooni. Sellega oli Juan Si-kai reeturlik tegevus viinud Kiina uuesti revolutsioonile.

11. mail algand Süües ja kohtades ülestõusud, „uine revolutsioon“ oli pehkenud.

Juan Si-kai kogus vägesid Peningi, lan- sulguda rea demokraatlike ajalehti ja oien- dar halastamatult arveid oma vaenlaste- ga. Saades teada, et Šanghais käivad ettevalmistused relvastatud ülestõusues, saatis ta sinna 6700 sõdurit. Pening-Kan- kou ja liiduse kandteede sõlmpunktidesse saatis Juan Si-kai ustavad väesad. Utian- gine sunnas ta väed esotsas kindralite Li Tsüniga ja Duan Tsi-gueninge.¹ Seal algand massilised kuomintanglaste hukka- mised.

Sun Jat-seni katsu, alustada ülestõusue Hankingis, lõppes ebaõnnestumisega, uuna sealset juhtuonnal püüdis ülesmuel.

12. juulil teatati ülestõusue algusest Šansis, 18. juulil puhkes ülestõus Guang- gis. Juuli lõpul toimusid lahingud Futs-

¹ E. A. Ferole, lk. 100.

janis, Yuenanis, Anhuis ja Sotsuanis; Sanghais
toimunud lahingud lõppend ülestõusute
kaotusega, kuna rahvad jõudude vahe-
sorrad olid ebavõrdsed. Juan Ši-nai oli
28-tuh. armees, lõunalastel aga oli vaid
15-16-tuh. lüh.

Sun Yat-sen, nähes, et püüdis jõud Juan
Ši-nai purustamiseks, pöördis, et viimane lähes
oru, kuna rahvas ei lõpetanud enne ülestõusu,
sest vihkas Juan Ši-naid. Muidegi ei nõustu-
nud Juan Ši-nai sellise ettepanemusega.

"Teise revolutsiooni" külasaamine oli
selge. Vaadeldes 1911. a. ja 1913. a. revolutsi-
ooni, näeme, et rahvamaasid ei saavutanud
midagi, olgugi et nende lootused olid
suured. Nad pettusid "Tsunmõn hois". Kuo-
lutsiooniline liikumine 1913. a. oli peamiselt
sojaväesades, kuna rahvas jaas püüdi-
sid loosungid, mis olens ka rahva kaasa-
kaaranud. Püüdis loomine, võrdsed
õigused maali ja meega oli loomulik, et
talupojad ei toetanud ülestõusu, sest
nad ei näinud sihti, mille eest nad ole-
sid võidelnud ning jäid nii kõrvale.

Juan Ši-nai olekord oli aga palju

¹ F. S. Šepunov, lk. 185.

soodsam, kuna teda toetanud välisriigid, liberaalne kodanlus ja pedaalsed ringkonnad.

"Teise revolutsiooni" lõpus ei toetanud seda enam isegi paljud Kuomintangi liikmed. Revolutsiooniline puhang suruti maha. Juan Ši-kai näsil keelati Kuomintangi tegevus ja Sun Yat-en pidi uuesti sirduma emigratsiooni. Ta sõitis Jaapanisse, kus asus tegema ettevalmistusi uues võitluses Juan Ši-kaiiga.

Juan Ši-kai lõi oma Kuomintangi liikmeid aretoida ja annis valmistama pinda enda valimises alalise presidendi kohale.

6. oktoobril 1913.a. valitigi Juan Ši-kai Hiina alaliseks presidendiks.

Juan Ši-kai teenis täielikult kapitalistliku maailma huve. Nägime, et keelati Kuomintangi tegevus, sulleti poliitilised klubid ja ajalehed. 1. jaanuaril 1914.a. aeti parlament laiali ja 1. mail 1914.a. anti välja uus konstitutsioon.² Suga noognes partiline võim presidendi kätse ja riigis kehtestati sõjaline diktatuur.

Algas Juan Ši-kai täieliku võimutse

¹ Lu Hly, lk. 149, 150.

² Г. Б. Зосимов, lk. 186.

mis ajajärk. Yuan Ši-kai poolt diktatori-
võime kaaranud järgnevad aastad mis
me revolutsiooniline plahvatuseni 1916. a. olid
Hiinas fodaalsete ja liberaal-nodanlike riig-
kondade valitsemise aastad. Nabariin ei ol-
nud reaalsus, vaid ähmane vari.

Lõppsõna

Nagu varem märgitud, oli Hiina revolutsiooni ülesandeks liividevõimude feodaalsed igandid, mis pidurdasid põllumajanduse arengut, kukutada mandri võim ja luua selle asemele uus valitus, liividevõimude Hiina sõltuvus imperialistlikest välisriikidest.

1911-1913. a. revolutsioon ei täitnud kõiki neid ülesandeid.

Revolutsioon lahendas vaid ühe ülesande - kukutas monarkhia ja lõi uue valituse. Revolutsioon ei andnud talupoegadele maad, feodaalsed igandid jäid püsima. Jäi püsima ka välisimperialistide võim. Talupojad, olles pettunud maasaamise lootuses, ei toetanudki 1913. a. enam revolutsiooni.

Hiina revolutsioon oli kodanlik-demokraatlik revolutsioon, kus rahvamassid võtsid aktiivselt ja iseseisvalt osa ~~sa~~ ning

avaldamid olulist mõju revolutsioonile. Revolutsiooni peameistus edasiviivaten jõududeus oli talupaegkond ja revolutsiooniline kodanlus. Revolutsioonikäigus ühines sellega ka liberaalne kodanlus ning püüdis masside võiduvilja kõigiti ära kasutada.

Mis puutub proletariaati, siis tol perioodil ta ei olnud veel formeerunud kui klass ja ei olnud iseseisv poliitiline jõud. „Kuni 4. mai liikumiseni 1919.a. ...“, — rõhutab Mao Tse-tung, — kodanliku-demokraatliku revolutsiooni poliitiline juhtimine kuulus Hiinas väikekodanlusele ja kodanlikele intelligentsile. Sel ajal hiina proletariaat ei ilmunud poliitilisele areenile kui iseseisv klass. Võttes revolutsioonist osa, läks ta väikenodanluse järgi. Näitus just sellist osa etendas proletariaat 1911.a. revolutsioonis.“

Hiina 1911.a. revolutsioon oli kodanlik-demokraatlik revolutsioon vana tüüpi nagu ütlib Mao Tse-tung. Erinevus kodanlik-demokraatliku revolutsiooni vana ja uue tüüpi vahel seisneb klassijäundude paigutuses ning võimurühmuses. Kodanlik-

¹ Mao Tse-tung, „Onaboi demokraatiline, Uzoapanuue prouzelegitser, m. 3., Moenba, 1953, lk. 215.

demokraatlik revolutsioon vana tüüpi näb oma ülesandeks kapitalistliku ühiskonna üleshitamine ja kodanliku diktatuuri kehtestamine. Uus tüüpi kodanlik-demokraatlik revolutsioonil on aga ülesandeks uus demokraatlik ühiskonna üleshitamine ja kõigi revolutsiooniliste klasside diktatuuri kehtestamine.¹

Sun Yat-seni revolutsiooniline-demokraatlik partei oli revolutsiooni esimesel etapil tihedalt seotud rahvaga. Talupoegi mobiliseeris loomung, et nad saavad maad ja sellepärast oligi talurahvas revolutsioonist huvitatud ning võttis sellest aktiivselt osa.²

Revolutsiooni kaotuse üks põhjus oli kahtlemata see, et revolutsiooni juhtimise haaras endi kätesse kodanlus, valdades massidest, kuna kartis rahvast rohkem kui reaktiooni. Mao Tse-tung kirjutas 1911-1913. a. revolutsiooni kohta, et see hukkus juba sündides, kuna proletariaat ei võtnud sellest veel teadlikult osa ja sel perioodil püüdis ka Kommunistlik

¹ Э. А. Бероб, лн. 109.

² Г. Э. Здренков, лн. 187.

Partei, mis oleks revolutsiooni juhtinud.

1911. a. revolutsiooni tähtsus aga seisab selles, et ta kukutas aastaradu kestnud mandži dünastia. Ta oli ettevalmistusena uuele revolutsioonilisele võitlusele Hiinas, mis algas a. 1919.

V. I. Lenin nägi, et Hiina revolutsioon on „uus suurte maailmade tornide allikas Aasias ja paratamatult toimub nende tornide Euroopasse „tagasipeegeldumine““

¹ V. I. Lenin, Teosed, 18. kd., lk. 545.

7. V. I. Lenin, Demokraatia ja nõudrius Hiinas. Teosed, 18. kd., Tallinn, 1953, lk. 142-148.
8. V. I. Lenin, Karl Marxi õpetuse ajalooline saatus. Teosed, 18. kd., Tallinn, 1953, lk. 543-546.
9. V. I. Lenin, Muendatud Hiina. Teosed, 18. kd., Tallinn, 1953, lk. 368-369.
10. V. I. Lenin, Aasia ärkamine. Teosed, 19. kd., Tallinn, 1953, lk. 65-66.
11. V. I. Lenin, Hiina vabariigi suur võit. Teosed, 19. kd., Tallinn, 1953, lk. 9-10.
12. V. I. Lenin, Mahajäänud Euroopa ja erindlik Aasia. Teosed, 19. kd., Tallinn, 1953, lk. 77-78.

Kasutatud kirjanduse nimustik koos lühenditega

Marksismi-leninismi klassikud

1. V. I. Lenin, Hiina sõda. Teosed, 4. kd., Tallinn, 1950, lk. 333 - 337.
2. V. I. Lenin, Mis teha? Teosed, 5. kd., Tallinn, 1951, lk. 309 - 480.
3. V. I. Lenin, Vene revolutsiooni jõud ja nõrkus. Teosed, 12. kd., Tallinn, 1953, lk. 316 - 324.
4. V. I. Lenin, Lühendused Balkaril ja Päärsias. Teosed, 15. kd., Tallinn, 1953, lk. 196 - 206.
5. V. I. Lenin, Lühendid maailmapoliitikas. Teosed, 15. kd., Tallinn, 1953, lk. 159 - 165.
6. V. I. Lenin, VSPDP VI Üliühemaaline („Praha“) konverents. Teosed, 17. kd., Tallinn, 1953, lk. 401 - 433.

Allikmaterjalid

13. Доклады миссии в Пекин о государственном перевороте в Китае 1911-1913 гг., "Известия М И Д", С.-Петербург, 1912, кн. 5, лл. 78-159 = "Известия М И Д", кн. 5.
14. История экономического развития Китая 1840 - 1948, Москва, 1958 = История экономического развития Китая 1840 - 1948.
15. Китайская революция 1911 года" (предисловие А. Шика), "Красный архив", Москва, 1926, т. V (18), лл. 49 - 104 = Китайская революция.
16. Сборник договоров России с другими государствами 1856 - 1917, Москва, 1952.

Mis kirjandus

17. К. Антонов, Суниатизм и китайская революция, Москва, 1931 = К. Антонов.

18. В. А. Бузов, Революция 1911 - 1913 годов в Китае, Москва, 1958 = В. А. Бузов.
19. Diplomaatia ajalusi, II kd. Tartu, 1948 = Diplomaatia ajalusi.
20. Г. В. Зфинцов, Очерки по новой и новейшей истории Китая, Москва, 1951 = Г. В. Зфинцов.
21. J. Jürmäsor, Valgus Hiina kohal, Tallinn, 1955 = J. Jürmäsor.
22. Ли Шу, Политическая жизнь Китая в период революции 1911 года, Москва, 1956 = Ли Шу.
23. Мао Му-дун, Основы демократии, Избранные произведения, т. 3., Москва, 1953.
24. Международные отношения на Дальнем Востоке (1840 - 1949), Москва, 1956.
25. Новая и новейшая история Китая, Москва, 1950 = Новая и новейшая история Китая.

26. Ж. Г. Секин, Общественно-политические и философские взгляды Сун Ят-сена, Москва, 1956 = Ж. Г. Секин.
27. Л. В. Антоновская, Г. Б. Эренбург, М. Ф. Юрьев, Очерки истории Китая, Москва, 1956.
28. М. М. Сладковский, Очерки развития внешнеэкономических отношений Китая, Москва, 1953 = М. М. Сладковский.
29. Фань Вень-лань, Новая история Китая, Москва, 1955 = Фань Вень-лань.
30. Ху Шен, Агресия империалистических держав в Китае, Москва, 1951 = Ху Шен.
31. Ин Хун-шун, Из истории борьбы за победу марксизма-ленинизма в Китае, Москва, 1957.

Sisukord

	lk.
Esõna	1
<u>I</u> Hiina majanduslik, sõtsiaalne ja poliitiline olukord <u>XIX</u> saj. <u>II</u> poolel ja <u>XX</u> saj. algul	6
<u>II</u> Revolutsiooni algus 1911. a. oktoobris ja selle võidukaik sama aasta viimastel ja järgmise aasta esimestel kuudel	36
<u>III</u> Hiina revolutsioon ja imperialistlikud väliriigid	74
<u>IV</u> Liberaalne kodanuse ja suurfeodaalide diktatuuril kujunenine Hiinas aastail 1912-1913	91
Lõppsõna	112
Kaunitatud kirjanduse ninestik koos lühenditega	116